84(4Рос)6
У2
А19

АВРОРА

5

1991

84(4УКР)6
У2
А19
П 239-5(1991)

АВЖЕЖ

№ 5 (10)

травень'91

Український літературно-мистецький журнал

Рік видання другий

ЗМІСТ:

ПОЕЗІЯ

Микола Холодний. ПОЧАТОК ЛЮБОВІ. Вірші 2
Микола Біденко. СЬОМИЙ ВІДМІНОК. Вірші. 17
Алла Роль. ВОКЗАЛ. ДОРОГИ. НА ТЕТЕРЕВІ. Вірші. 21
Оксана Ткач. НАЙСОЛОДШЕ ЯБЛУКО. Вірші. 35
Антоніна ЦВИД. ОБЕРТАЛЬНИЙ ХРЕСТ, або ФІЛОСОФІЯ ДВОХ. Поема. 38

ПРОЗА

Анатолій Шевчук. ТРИЗНА ПО-ДОМАШНЬОМУ. Оповідання. 5
Роман Крик. БАЛАДА ПРО БАБУ ТА МІСЯЦЬ. Оповідання. 11
Володимир Доманський. ГРІШНИК. Новела. 24
Клим Поліщук. ГУЛЯЙПІЛЬСЬКИЙ БАТЬКО. Роман. 47

ІНОЗЕМНА ЛІТЕРАТУРА

Ален Гінсберг. ЗОЇК. Поема. Переклав з англійської Богдан Гук 14
Сільвія Бурдон. ЛЮБОВ — НЕ СВЯТО. Розділи з книги. 26

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО. КРИТИКА

Василь Врублевський. ОТАМАНІАДА КЛИМА ПОЛІЩУКА. 46
Євген Яценко. МАГІЯ ПРОЗИ. 61

ПУБЛІЦИСТИКА

Петро Камінський. ДОГМИ І МОВА. 22

БІБЛІОТЕКА ЖУРНАЛУ «АВЖЕЖ!» 10
ПРО АВТОРІВ НОМЕРА 2, 10, 13, 16, 17

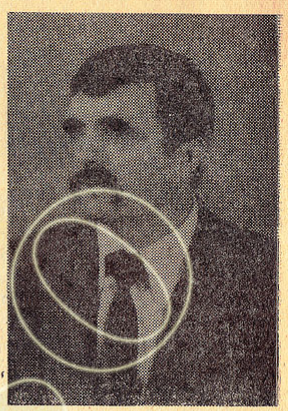
Редактор Василь **ВРУБЛЕВСЬКИЙ.**

Редакційна колегія: Михайло Григорів (Рига), **Юрій Гудзь** (заступник редактора, Житомир), **Володимир Даниленко** (Київ), **Олег Ізмайлов** (Донецьк), **Володимир Колесник** (Херсон), **Валерій Нечипоренко** (Житомир), **Володимир Олейко** (Львів), **Євген Пашковський** (Ростов-на-Дону), **Олександр Смик** (Рівне), **Володимир Цибулько** (Канів), **Валерій Шевчук** (Київ).

Адреса редакції: 262001, м. Житомир, пл. Рад, 1/25, к. 353, «Житомирський вісник» — «Авжеж!». **Телефони:** 22-34-56, 22-89-00.

Микола ХОЛОДНИЙ

ПОЧАТОК ЛЮБОВІ

я ніколи не цікавився
чом ти зі мною живеш
якось мені сказали
що ти є моя дружина
може це й так
якось мені сказали
що ти є моя сестра
може це й так
якось мені сказали
що ти моя мати
може це й так
якось мені сказали
що ти моя донька
може це й так
якось мені сказали
що ти не моя
може це й так
я ніколи не цікавився
чом ти зі мною живеш

ЯКОСЬ МЕНІ СКАЗАЛИ

1969

в селі то був єдиний чоловік
всі решта у селі були жінками
та він ніколи з хати
не виходив
й не відав що в селі
він був єдиний чоловік.

ВСІ РЕШТА У СЕЛІ БУЛИ ЖІНКАМИ

1969

МИКОЛА ХОЛОДНИЙ НАРОДИВСЯ НА ХУТОРІ СТЯГАЙЛІВКА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ. ОДИН З ПРЕДСТАВНИКІВ «ЗАХАЛЯВНОЇ ПОЕЗІЇ» 60-Х РР. НА УКРАЇНІ. 1968-ГО ЗАОЧНО ЗАКІНЧИВ ОДЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ. 1972-ГО АРЕШТОВАНИЙ КДБ ЗА ЗБІРКУ «КРИК З МОГИЛИ», ЩО ПОБАЧИЛА СВІТ У БАЛТІМОРСЬКОМУ ВИДАВНИЦТВІ «СМОЛОСКИП» (США). ЗА ПЕРІОД ГОНІНЬ ЛЕДВЕ НЕ ПОТРАПИВ ДО КНИГИ ГІННЕССА, ОСВОЇВШИ БЛИЗЬКО ДВАДЦЯТИ ПРОФЕСІЙ. АВТОР ЗБІРОК «СУТЕНІЄ В ДУШІ» (ВИД-ВО «СУЧАСНІСТЬ», МЮНХЕН, 1969), «КУДИ І НАВІЩО БІЖИТЬ ВОДА?» (ВИД-ВО «СМОЛОСКИП», БАЛТІМОР, 1973), А ТАКОЖ СПОГАДІВ ПРО ВІКТОРА НЕКРАСОВА, ВИДРУКУВАНИХ В ЖУРНАЛІ «ДОНБАС» (№ 1 ЗА 1990 РІК).
МИКОЛА ХОЛОДНИЙ УДОСТОЄНИЙ ЛІТЕРАТУРНОЇ ПРЕМІЇ ІТАЛІЇ У 1979 РОЦІ ЗА КНИГУ «ПРО ДУШУ В ПІСНІ ТА ПРО ПІСНЮ В ДУШІ» (ОПУБЛІКОВАНА ТОГО Ж РОКУ УКРАЇНСЬКОЮ ДРУКАРНЕЮ В ВАТІКАНІ, 1981-ГО ПЕРЕВИДАНА У США).
НА УКРАЇНІ М. ХОЛОДНИЙ ПРАКТИЧНО НЕ ВИДАВАВСЯ. НИНІ МЕШКАЄ В МІСТІ ОСТЕР НА ЧЕРНІГІВЩИНІ.

ЛЕЛЕКИ З ЧОРНОБИЛЯ

Славте, поети, Ейнштейна
І Нобеля.
Поставте Марію Кюрі
в узголов'ї.
Чорні лелеки летять
із Чорнобиля.
Чорні лелеки з... білою
кров'ю.

1986

СПИНОЮ ДО МОРЯ

Сиджу до моря спиною,
перемагаю втому.
А море висохло
сто років тому.

1972

БАЛАДА ПРО ДІВЧИНУ ТА ВУЖА

Ой, котилась вулицею ружа.
Вийшла заміж дівчина
за вужа.
Смійтеся, втішайтесь
досхочу,
як додому птахою лечу.
Постелю постеленьку,
як сніг.
Заворушиться холодне
біля ніг.
Заворушиться і всеньку
обіймає.
Чи бодай одна такого має?
Ой, немає мужа
понад ,того вужа.
Ой, немає мужа
понад того вужа-а-а-а...

1965

ПОЧАТОК ЛЮБОВІ

Коли йому пересадили серце
якоїсь померлої жінки,
її чоловік приїжджав до нього,
прикладав до грудей вухо
і слухав, як б'ється в них
серце його дружини.

1966

ЛИСТ ДО КОХАНОЇ

Помер, а до коханої листа
рука з годину ще писала.

СВІТЛО У ВІКНІ

У всіх вікнах погасло,
а в одному горить.
Сидить чоловік
і лагодить чоботи
дружині, що рік як померла.

1977

О 3-Й ГОДИНІ НОЧІ

О 3-й годині ночі
я схопився з ліжка
і почав писати листа
до матері.
Спало все,
тільки чути було,
як шашіль точе стіну.
Раптом двері до хати
відчинились самі,
побули трохи відчинені
і самі зачинились.
Боже, хтось мав прийти?
Чи вийти?

1967

НЕПРОХАНИЙ ПІД ВІКНОМ

Стоїть під вікном
Непроханий
(очі такі невинні!)
і щойно одруженим радить,
як жити вони повинні.
Другий, трьохсотий, тисячний
рано на шибці займається,
а той, із очима невинними,
стоїть за вікном і всміхається.

1974

◆

Білий світ до серця
не приємлю.
Наче ніч, нетлінний
і свавільний,
по землі ходжу-шукаю землю,
Поза очі кажуть: —
Божевільний...
Навкруги побоїще без трупів.
З головою все й без голови.
Зносять суці спіймане
до купи
сукою ошукані леви.

1967

АТАКА

ура кричали кинувшись
в атаку
один що найхутчіше бігав
обігнав усіх
і біг не доторкаючись землі
аж це йому здалося що позаду
не чути тупоту його товаришів
він озирнувся і нікого
не побачив
а перед ним були окопи
ворогів
він стоячи іще продовжував
ура кричати
а вороги сиділи кружкома
й пили горілку
й ніхто на нього
не звертав уваги.

1966

Оповідання

Анатолій ШЕВЧУК

ТРИЗНА ПО-ДОМАШНЬОМУ

Я майже біг алеєю цвинтаря, але коли наблизився до родичів, то побачив, що дядька вже поховали. Ніхто ще не збирався йти, і я ніяково зупинився. Назустріч виступив Дмитро.

— Це ж треба, спізнився, — притишено звернувся я до нього. — А все ця робота...

— Нічого, — неуважно глянувши, зронив він.

Дивилися на свіжий горбок землі, що нагадував про людину, котра ще недавно була жива. Не стало дядька Миколи, віджив він, скільки було йому призначено, а ми продовжували дихати, і свіжий подув смерті, пригнічуючи, водночас загострював у кожному невтримний пульс життя.

Син дядька сорокарічний Андрій стояв біля старого чоловіка з довгою бородою та кошлатою кучмою на голові. Двоє дядькових свояків дивилися на могилу, стиснувши тонкі губи і часто кліпаючи очима. На обох темніли однакові дешеві костюми і скидалися вони на близнят. Тривала хвилина останнього прощання.

Мої роздуми перервав Дмитро, штовхнувши мене ліктем.

— Ромка вже десь набрався! — сказав він, сіпнувши щокою і з посміхом глянувши перед себе.

Заточуючись серед надгробків і відставляючи вбік праву руку, до нас підходив вайлуватий здоровило.

— Хлопці! — тихо покликав він. — Хильнемо до папи Антоші.

Він наблизив до нас коричневу, з олив'яним блиском пику.

— Тут близько Антоша, — шепнув, косячись на Андрія, який розмовляв з бородатим старим.

Ми пробиралися за Ромкою, петляючи між могилами. Він важко тримав велику голову на тонкій шиї і рвучко відкидав убік руку. Зупинившись, прикро свиснув.

— Треба все покрасить, — сказав, випинаючи губи. — Раньше тут хороший хрестик був. Красивий хрестик...

Знову озирнувся на Андрія.

— Спи спокойно, Антоша.

— Ти, Вася, сучий син, — помовчавши, звернувся він до мене. Намагався дивитися строго, але його очиці швидко заплили розчуленням. — Чого ти не заходиш до мами?

— Та зайнятий усе, — знітився я від такої уваги.

— Ти, Вася, не знаєш, яка твоя мама золота женщина. Я дуже уважаю твою маму!

Дмитро смикнув його за сорочку.

— Вже йдуть...

Родичі неспішно простували до брами цвинтаря. Біля мене опинилася дядина. Вся в чорному, незвично притишена. Обернулася до якогось пишного над-

гробка з лабрадориту і її обличчя позначилося пригніченою цікавістю. Але я знав: через короткий час її цікавість знову стане буйною пристрастю, такою, як була завжди, скільки я дядину пам'ятаю.

— Пайдьомте, отец — почувся охриплий голос Андрія, який вів під руку кошлатого старого.

— Сія суета сует, — солодким тенорком казав старий, — может бить і сладосна, нада только відеть ейо умственно, син мой.

Ромка доплуганився до Андрія.

— Скільки можна ждать?

— Вспіеш, — недбало кинув Андрій, — Іди собі, а мені не мішай. Бачиш, отец мене повчає.. Пайдьомте, отец, не спєшите..

— Що це за дід? — зацікавився я.

— З Андрієм? Піп якийсь. Кажуть, потурили його з парафії, бо дуже із зеленим зміем подружився. То він по людях промишляє. А Мані все одно, аби піп. Та й бере дешевше.

Я глянув на всі боки, але тітки Мані не помітив. Вона, здається, одна з усіх не забувала Бога.

— І на «проводи» попа кличе, — вів далі Дмитро. — Віруює, — він іронічно сіпнув щокою.

Я навертав розмову на те спільне, що було між нами в дитинстві. Але Дмитро не зворушувався. Здавався якимось роздвоєним.

— Хто тепер цього робочого цінить? — правив він. — Тільки в газетах красиво пишуть.

— Ми й самі себе цінити розучилися, — почав я, та він перебив:

— Все це — до лампочки! Коли ти не начальник...

— Не можуть же всі начальниками бути.

— І колись усі в пани пнулись, і тепер.

— Так уже й усі! Я от не пнуся.

— А я, коли б можна було, зразу ж якимсь придурком устроївся б. Старики моєї жінки ніяк змиритися не можуть, що я робочий...

Коли ми так перемовлялися, я, врешті, почав його розуміти. Бачиш людину, вже неспроможну усвідомити власну значимість у житті. Прокляття комплекс неповноцінності! Він, як іржа, роз'їдає багатьох. Народ, традиції... — на все їм начхати!

Забалакавшись, відстали від гурту і коли наздогнали, родичі вже сідали за зсунуті докупи столи. Кошлатого старого Андрій усадовив на найвидноснішому місці. Тут же вмостилася Катерина — квітуча, ще не стара племінниця дядька Миколи. Свояки вподобали куток, звідки дивилися на всіх зажуреними і водночас суворими очима. Один із них, підвівшись над столом, покликав сумну дядину і пошепки попросив рушника. Після того, як розстелений рушник ліг їм на коліна, на їхніх обличчях проступило пом'якшення, мало не супокій. Андрій уносив страви, роблячи це із зосередженим та непроникливим виглядом. Піп стиха втомлено жмакчував щось своїй сусідці; Андрій інколи подивлявся у той бік, і очі в нього тоді зблискували, а на виду проступав вираз поштивості.

— Вам удобно, отец? — спитав, зупиняючись у дверях.

— Возлє такой дамочки возносішся мислями у возвишенноє. — відізвався старий і засовався на стільці, стримано кахикаючи.

Він сторожко глянув у бік тітки Мані, яка сиділа осторонь за невеличким столиком, підперши рукою підборіддя. Тітка нічого не бачила й не чула. Зацепеніла у тривкій задумі; хто зна, які почування нею володіли. Щось глибоко одухотворене заповнило її істоту; здавалося, що тітка з нею мить розмовляє з самим Богом. Тільки один раз прибрала руку і кволо спитала Андрія, чи не забув батюшка про коливо.

— Хіба отец може забути? — хрипко здивувався Андрій.

Присутні гомоніли приглушеними голосами, в яких проступала траурна урочистість.

— Чарок не стане на всіх, — мовила дядина, кладучи на стіл з десяток алюмінійових виделок. — Броню, — обернулася до дочки, — сходи позич у Тишкевичи.

— Зараз, — надтріснутим від довгого плачу голосом відгукнулася Броня і почала оглядати стіл, лічачи чарки.

Вона ніби стримувала в собі гірке здивування, і губи її здригалися. На м'яке лице ліг вираз безнадії; згадалося, що дядько Микола найбільше любив її, Броню.

Як і годиться на тризні, дядьковий дух невідступно кружляв по кімнаті. Ще легко навіть уявити, як він раптом заходить сюди зримий, такий, яким усі його ще недавно знали, і ніхто не дивується, всі дружно запрошують його до столу, щільніше зсуваючи стільці, аби вивільнити ще одне місце. А потім, коли кімнату заповнює різноголосий гомін, голос дядька, як і завжди, вливається в нього неспішним, упевненим тоном...

Бронин чоловік також був тут. Він не стомлювався нагинатися назустріч шепотінню своєї низенької матері. Слухав покірно, терпляче, весь час пригладжуючи долонею зачесане назад рідке волосся.

З кухні почулося дзенькання скла, і в дверях виріс Ромка.

— В горлі пересохло, — невдоволено кувікнув він незвично тонким для своєї громіздкої постаті голосом.

— Сідай, сідай, — махнув рукою Андрій, зневажливо відсторонюючи його.

Ромка потяг у куток. Поклав великі руки на плечі мовчазним своякам, нахиляючи звужену в тім'ї голову.

Свояки звели на нього скорботні, обрамлені сухими зморшками очі, і ще тісніше стулили вкриті рушником коліна.

— Постидався б, — скрипнув один, струшуючи з плеча Ромчину руку.

— Це тобі не гулянка, — буркнув другий.

За столом зашелестів шепіт, і Ромка, оглянувшись, опустився на табуретку. Дивився перед собою, не помічаючи звернених на нього поглядів.

— Нащо тут цей Ромка? — невдоволено розтягуючи слова, озвалася Дмитрова мати.

— А тобі жалко? — сумно спитала тітка Маня. — Він тоже родич...

Дмитро коротко хмикнув і штовхнув мене. Ромка, зберігаючи незворушний вигляд, підсовував до себе великого гранчака. Накрив його долонею і застиг.

— Комік, — зауважив Дмитро.

Кожен наклав собі закуски; Андрій стояв за спинами родичів і діловито розглядав стіл. Броня з матір'ю сіли біля тітки Мані. Розмови стихли, і Маня, зачувши тенорок батюшки, який усе ще розважав Катерину, занепокоїлася:

— Я ж казала, що батюшка забуде про коливо.

— Отец! — сказав Андрій, нагинаючись до старого. — Всьо готово.

— Віжу і жду момента, — відізвався той, присовуючи до себе тарілку, повну густої каші.

Він поволі підвівся, обсмикнув піджака і оглянув стола. Тоді співуче пробурмотів молитву, узяв чайну ложечку, набрав каші і простяг мені.

— Іж, це коливо, — шепнув Дмитро.

Солодка, начинена родзинками каша застрягла мені в горлі.

— Три рази, три рази, — підштовхував Дмитро.

Миска заходила по столі, а старий, стежачи за церемонією, приказував:

— Пом'яньом раба божого Миколая...

Бронин чоловік і його мати до колива не торкнулися. Стара скривилася і щось прошепотіла синові. Той нахилився до неї, а потім зиркнув на Броню.

Підняли чарки; свояки заклiпали очима, глибоко зітхнула Броня; Андрій стоячи перехилив чарку і голосно хекнув.

— Закусюйте, — припрошував він. — Бери консерву, — він труснув мене за плече.

Дмитро показав на Ромку: його склянка була вже порожня, а обличчя зволожилося потом.

— Це так п'є чоловік з язвою жолудка, — сіпнув щокою Дмитро, здивовано розсуваючи губи.

— Отец, наливайте — заохочував Андрій.

— Не беспокойтесь, сам вкушу злак господен і приобщу к тому же ближайшую молодичку.

Він узяв пляшку і налив Катерині.

— Я повну не вип'ю, батюшко, — низьким голосом мовила вона, поглядаючи на старого гарними очима.

— Вип'єте, голубушко, сіє зелье облегчит горе, постігшее досточтімое семейство.

— Жора, налей мнє сітра, вон в тот стакан, — чулося з другого кінця столу.

Свояки дядька Миколи вели мову з худим поважним чоловіком. Той був убраний у білий полотняний костюм із вишитою сорочкою, а його капроновий дірчастий капелюх лежав на підвіконні. Це була єдина в роду персона, яка досягла високого рангу службовця.

— Горілку пить необізательно, — авторитетно казав він, переводячи впевнений погляд з одного брата на другого. — Але не всі ще тут мають сознаніе. Главне — пом'янути покійника добрим словом!

— Хороший чоловік був Микола, — озвався він перегодом, і брати схвально похитали головами. — Скільки раз я їв у нього рибу! Жарені пічкури — це для мене цимес. Цілий вік жалію, що не живу коло річки.

— Чули, що казав Кузя? — загуло за столами. — Він знає, що каже...

— Да-а... От і нема Миколи, — продовжив той, швидко розтуляючи губи. — Які пічкурі він ловив! — Кузя розслаблено махнув рукою і на хвилину замовк, задумавшись. — Отак, був чоловік — і нема, — розчулився він. — А вік наш, як подумать, такий короткий. Жизня — повна іспитаній. Не треба свариться. Не треба гніваться. Не треба дратися родичів...

— Правду кажеш, — кахикнув Миколин свояк. — Тямущий ти чоловік, Кузя, сочуствуїш. Заходь коли до нас, рибка і в нас знайдеться.

— Зайду! — Кузя ковтнув мінеральної води. — Теперечки всіх на природу тягне, на дачі. В мене теж недалечко дача є. Назвав її «Дикий камінь». Но!.. Гостей прийнять совісно — немає меблі.

— Ого! — заворушилося товариство.

Всі втупилися в Кузю.

— Де ж тая дача? Не бреши! — вставила гордовито Дмитрова мати. — Чи, може, збагатів, хабарі береш?

— Люблю природу, — скоромовкою відповів Кузя, втішений увагою. — Дача «Дикий камінь», хіба не понятно? — І, відчувши, що інтерес до його особи починає слабшати, пояснив: — Не заплатив ні копійки. Біля самої води — каменюка, ха-ха! Хто завидує, можу подарувать... Ядвіга Францовна, могу подарить лічно вам!

— І охота болтать...— Жорина мати облекла Кузю поглядом.

— Очень воспітаний человек, — шепнув батюшка до сусідки. — Но я не о том... Возлє такой дамочкі іспитиваю огнєчное волненіе.

— Правда? — заграла очима Катерина. — Та ви ж старий, батюшко!

— Невєрно мисліте, — на вустах старого майнув усміх. — Я вам скажу по секрету... — він щось зашепотів, племінниця хихикнула і тут же, схаменувшись, злякано глянула, чи ніхто не помітив.

— Отец, я вам наллю, — обізвався Андрій. — Ви нічого не пйоте.

Забулькала рідина; Андрій обернувся до Броні:

— Випий і ти чарку.

— Не хочу, — вона з тривогою глянула на свого чоловіка. — Щось тая відьма вже нашептала...

— Та не зважай ти! — невдоволено буркнув Андрій. — Що з неї візьмеш?

Він притлумив блиск в очах, що знову було розгорівся, як тільки глянув на «отця».

— Отец, ви не випілі, — притиском сказаз він.

— Благодарствую, употреблю со временем.

— Нет, січас. Не обіжайте нас, отец.

Кошлатий старий звично взяв чарку. випив, обтер вуса і глянув довкола.

— Но сотрапезнікі не вкусілі, — мляво зауважив він і знову звернувся до Катерини: — Я вам скажу по секрету... — він знову перейшов на шепіт, і по обличчю племінниці розповзлися рожеві плями.

— Та, Вася, сучий син, — раптом озвався Ромка, що досі зацінепіло сидів мовчки. — Ти не маеш совісті. Чого ти не хочеш провідать маму? Я за тебе візьмусь, бо уважаю твою маму.

Я підсунув до нього миску із салатом.

— Не нада. Твоя мама... з-золота жен-щина....

Відхилився і сонно застиг, вдивляючись у туманні видива перед собою, що їх продуктивно витворював його скручений алкоголем мозок.

Броня стояла біля тітки Мані, і та жалісливо дивилась на неї.

— Намучилась, Броню?

Броня відповіла болісною усмішкою. І тут Жорина мати скрикнула:

— Я не могу. Мнє плохо. Жора, ти відіш? Она смейоца. Жора, виведі мєня, я не видержу. В такую минуту...

Жора скочив на ноги.

— Я скажу, я всьо скажу! — крикнув через стіл. — Я хоть і не любіл покойніка, но не могу молчать. Где твоя совесть? Недавно ти плакала, а не успелі похороніть, і ти смеёося. Мама, пайдьомтє!

За столами зринув гамір. Броня зблідла і мімотно споглядала чоловіка.

— Іди! — вигукнула вона тонким голосом і затрусилася, плачучи.

Ядвіга Францівна, підтримувана сином, вибиралася до виходу і все ворушила перекислими губами, а Жора, набурмослений і гнівний, наставляв до неї вухо, щоб краще чути.

— Я йому, обіяснику, по шиї дам! — стрепенувся Андрій. — Я знав, що він вчворить фокус.

Всі дивилися вслід старій, а вона вже була біля дверей. Обличчя в неї тремтіло дрібним дрожем.

— Не чіпай його, не зв'язуйся! — втихомирювали його.

— Я не піду додому, не вернуся до них! — хлипала Броня, а мати підтримувала її, дивлячись на дочку практично і недовірливо...

Заспокоївшись, товариство ще трохи попоїло, і за столом, залягла злагода та прихильність. Сутінкова пора навертала до бесіди про життя.

— Мир... спокій... і більше нічого не тра, — проказав службовець Кузя, і всі ствердно захитали головами.

— Вас-сь... не приходиш... до мами... — почув я, але коли спостеріг Ромку, той уже замкнувся в собі і спав із напіврозплющеними очима.

Гомоніли між собою, згадуючи дядька Миколу, такого ж, як і вони, з такою ж долею. Поволі підводилися і виходили на темне подвір'я. Дехто сідав на широких дерев'яних сходках і продовжував розмову. Ми з Дмитром стали осторонь. Зараз не існувало між нами різниці, — був такий же вечір, як і в дитинстві, коли ми гралися на цьому подвір'ї в жмурки, сиділи на сходках, розказуючи один одному всякі страшні історії. З палісадника ширилися пахощі квітів, ніч турботливо огорнула стомлену землю, люди проймалися спільним настроєм, а я на мить втратив відчуття реальності, бо здалося, що ось зараз на подвір'я зайде дядько Микола з вудкою і низкою вловленої риби, віддасть рибу жінці, прилаштує вудку до піддашня сараю і підсяде до гурту...

Сьогодні в моїй спогади про дядька долучився настрій, якого не відчував бі-

льше ніхто. Був він одним із моїх учителів, і, крім професії, я перейняв від нього просту, але правдиву трудівничу мораль. Цього не забуду ніколи...

Десь зовсім поруч крилася в пітьмі вічність; такі вечори будуть і наступного року, і багато років згодом, і діти на цьому подвір'ї так само, як колись ми з Дмитром, бігатимуть навколо будинку та поміж сараями, граючись у жмурки...

Андрій утомлено стояв осторонь. Підняв важку руку і витер піт із чола.

— Отец, ви здесь? — покликав він.

А ніч і собі озивалася згадкою про дядька Миколу, який просто собі жив, втішався звичайними радощами і для якого вже вирішилася болюча загадка людського буття.

1966 р.

ПРО АВТОРА. Анатолій Шевчук народився в Житомирі. Дебютував у літературі на початку шістдесятих, друкувався в республіканських журналах, газеті «Літературна Україна», періодиці. 1966 року був засуджений за звинуваченнями в антирадянській діяльності. Після відбуття терміну ув'язнення працював на різних роботах, згодом повернувся до улюбленої — лінотиписта в друкарні. Твори його були під негласною забороною і тільки в другій половині вісімдесятих знову почали з'являтися в періодичних виданнях, журналі «Україна». Ось-ось у серії «Бібліотека журналу «Авжеж!» має вийти перша збірка письменника.

Бібліотека журналу „АВЖЕЖ!"

Першою ластівкою її стала збірка віршованої сатири Василя Дацюка «Заява до суду». Ця акуратненька і невеличка (всього сорок вісім сторінок) книжечка, як на нашу думку, заслуговує на доброзичливість читацького загалу і літературної критики, бо фіксує з'яву в нашому письменстві автора з неабиякою творчою потенцією.

Другим виданням серії є збірка прози Анатолія Шевчука «Вертеп добра і зла». Читачам журналу прізвище цього письменника відоме — в першому числі за минулий рік ми друкували оповідання А. Шевчука «Телефон» та невелику статтю про важку долю митця. Нагадаємо, що він — один із тих, хто наприкінці шістдесятих був засуджений до позбавлення волі під час так званої першої хвилі брежневсько-сусловських репресій. «Вертеп добра і зла» — перша книжка п'ятдесятичотирьохлітнього письменника.

До цих анотаційних нотаток залишається додати, що обидві книжечки видані в авторській редакції. Крім того, видавничий процес (від подачі авторами рукописів до виходу усього тиражу) зайняв у часі лише півтора місяця!

Оповідання

Роман КРИК

БАЛАДА ПРО БАБУ ТА МІСЯЦЬ

— Люди, та люди, ходіть же сюди! Швидше! Місяць наш впав. Он там, за селом, як небіжчик лежить. Не ворухнеться. Місяченько наш... люди.

Баба стояла посеред села на широко розставлених ногах. З її рота вилітав такий гук, що не минуло й п'яти хвилин, як збіглося ціле село.

— Та чого бабо роздерлася. Глупа ніч надворі, а вона, диви, мов на весіллі язиком чеше.

— Ходім. Хо-о-дім! Там за Поліщиками, ще як увійти в Залізняковий ліс— ой, та Місяць впав і лежить. Я звечора пішла в нашу діброву слухати мурликання старих коренів і тоді щось заясніло. Я підняла руку до брів, гляджу, а це він, Місяченько наш, як ранена птаха, перехнябився на правий бік і... нижче-нижче, аж... і я злякалась — розторощиться на тріску. Та ні. Бачу, підібрав рогами трохи сухої травинки і ліг м'яко, немов газда на ліжко. А на небі темно-темно стало. Страшно — ой як темно. Тоді немов кров із мене втікла — не змогла подужати боязні. Як нещасна пішла я до нього та й прошу, щоб піднявся назад на небо, бо як воно так... А він тільки трошки вії підняв і чую — стигне, ніщо, тільки стигне. На очах меркне. І ще чую, пси в селі неспокій в кубельцях завели, а корови мов не ті, ну, та й небо чорне-чорне, тільки звізди, як опущені овечки по небу розбіглись...

Село загуло, мовляв, не імем віри, бо Баба дурна, стара і таке. Проте, що його робити. Іти треба, бо ж інакше, ні один колгоспник сьогодні не виспиться. Всі-бо знали: Баба — вперта баба.

Тоді рушили лавою, живо перегукуючись між собою. Як не дивись, а все ж воно новина в селі. Революцією запахло. Ціле село. Навіть дітлахи з сорочками в зубах, налякані рухом, йшли за юрбою, відчуваючи щось незвичайне — у ніч йшли.

Щойно залишивши за собою Остаповий двір, люди могли відчути, як вгору луна якась б'є. Людська череда змовкла. Завагалась. Думки побігли до розуму. Якісь руки потягнули Бабу вперед. Перепитували:

— Скажи, ти дійсно була там... бачила?

— Та йой! Була, та ж казала. Місяць — Місяченько наш лежить. От зараз побачите. Лише язики спиніть, щоб не налякати у тиші дотепер лежащого...

— А може, це які марсіяни прилетіли абощо? Гв? Ану, Бабо, ти не виділа, зелені руки там не здіймалися які?

Хтось поспішив з відповіддю:

— Дурний ти, Толіку, марсіяни — це вигадка непевних правих течій, значить, ну, Марс як такий досліджений. От. Радянські супутники ще, може, до перших американських аргонавтів там побували. Мирна планета. Скоріше, це яка імперіалістична шпіонська машина. Обережно триматись, балакати багато, значить, не треба...

— Місяченько наш славний впав. І що воно з ним трапилось? Може, заслаб або захворів на небесному шляху — бо воно за тих вісімдесят зим, що я їх прожила, то ні разу не спочивав, сердега. Мої баба казали, що права сторона для нас пливе, а ліва, спина, значить, для тих, що по тамтой бік землі живуть, так, щоб сюди люди його бачили й темної ночі не боялись. Як світ-світом, завжди так було.

Тимчасом краєвид осріблювався все більше та більше. А люди...

— Та ти, Петя, як хош, то іди, а ми тут доглянем, щоб через цей час воно чого не накоїло, — поспішив з відповіддю якийсь місцевий Вітя.

І люди сміліше рушили вайлом. Чути було: десь збуджено-нечувано заграла кров. Лежачий на узліссі Аргус пригадував давнину. Сиву-сиву давнину, коли жили місцевих людей поролися на вітрі. І воно було здорово...

Баба не збрехала. Під лісом, на гірочці, підстеливши під себе трохи всохлої травички, лежав срібний серпанок весняний. (Аргус, Аргус — підказував вітер). Великий лежав. Грандіозний. Здалеку у його світлі видніли похмурі постаті чорних дерев (ворона на сивому хресті). Вітер колихав ними, немов сивим волоссям тітки Василини.

Запримітивши нещасне небесне летиво, Баба зразу обігнала членів сільради, що йшли спереду, підбігла до срібного велета і знов заголосила-завила:

— Та що ти наробив, нещасний! Силоньки тобі не стало між зорями літати? Може, їстоньки тобі дати, красоньки якої принести, щоб легше...

— Заберіть бабу, заберіть, хай не вищить, коли тут не знати, куди діло завернє, — казали збуджено одні.

А інші:

— Ну і що воно за штука, ця палаюча брила? В нашому колгоспі, як живемо, такого не видели...

На Бабу кричали, проте вона не здавалась. Її пручання все змагалось, немов велет запліднював її своєю величчю.

— А як ви, недобрі, будете жити без НЬОГО, га? Глядіть, як його тіло меркне. Він хворий або не стає йому чогось. Тут слід мудрим бути. Якщо пролежить так до ранку, тоді пропав. Тоді, самі гадайте, як жити будемо без Місяця нашого? У ваших головах якраз стільки місця, що в моїх стоптаних чоботях. Давайте, ану, кажіть мені, як жити будете без Місяця нашого? Дівчата більше на вулицю не вийдуть, щоб поспівати, вінків у рвучку воду пускати, доленьки шукати.

— Бабо, Бабо, коли воно було, як виходили? Тепер тільки вечір, колгоспники за пазуху і давай спати до білого дня, поки трактори в поле не їдуть. Де ти вулицю тепер бачиш? Та й навіщо вона нам, ота вулиця? Пора не та, Бабо.

...І люди засміялись, і на Бабину голову полетів регіт — уривчастий і скоромимущий. Врешті, його увірвала блискуча маса, яка немов що живе лежала.

— Іди ти, Бабо, спати, а ми й без тебе в ділі розберемося, — сказала лагідно якась Лєна.

— Та нічого ви не зробите, морочені голови! О, я знаю, ви зараз до телефону і голів ваших закликатимете. А цей нещасний нехай пропаде, хоч як! А може, його сивухою накормите, мовляв, хай спить враз з нами? І ніяк не подумаєте, як тоді дівчина вийде оголеною у ніч, щоб чару від срібла та роси набратись? На усе життя невдахою стане. От, такого ви накоїте. Навіть про курку не подумаєте, що вона нікудишня без півня, якому місяць вночі гребеня не почеше. Подумали? А як я зі своїм старим щовечора перешіптуватимуся, коли він десь в землі сибірській лежить, холодний, немов північна Лєна, неповоротний, як той вітер з обірваними ногами. Ну, самі гадайте, як я із старим далі буду. Вам здається все так просто. Ляпнути язиком ахінею всесвітню, а як воно далі буде, це вже діло не ваше? Руйнували ви на своїх тракторах козацькі кургани, а вийдеш тепер в поле — воно як дім без печі. Та хай, дурні — так дурні! А тепер ви б Місяченька нашого дурощами обзавели. Нібито після вас вже ніхто на світі жити не буде.

І Баба залилалась сльозами.

Тиша стала на коліна, наче покійник в переверненій домовині. І тоді Місяць нібито застогнав. Народ ахнув, подався кілька кроків назад, а тоді несмілонесміло знову підійшов впритул до лежачого. Баба витягнула якусь брудну ганчірку і витерла йому спітнілі місця під носом.

— Добрий ти мій. Втомився. Божий світильник. Паломник натруджений. Відпочинь ще хвильку. Хвала Богові, бачу, видужаєш. Самотою тебе трішки обдало, от і затужив за людьми. Ти поглянь на бабу беззубу. Вік свій, можна сказати, в самоті звікувала. Якось воно минулося. Тепер, ну, ще тільки старого мого чекати, а воно без тебе... Я собі так міркую, що й тобі трохи легше, коли від стріхи, немов від якої балакухи, тиха думка про тебе полине. Бо воно, знаєш, життя, його так разом треба... Ну, личко у тебе нічого, видужаєш, трішки тобі підсобимо, а тоді, хай там що, коли ти знов будеш на небі. А їм, ой треба було б, щоб ти відкрив на мить надуте вітрами серце, хай уздрять вони, скорominущі, як ти вікував, що від цього залишилось.

Баба не вгавала:

— Добрий ти мій, скажи старій бабі, що там під твоїм серцем, яка тривога? На, погладжу ще, на...

І Баба голосно висякала червоненького носа, якого кінчик зробився вогким. Не вгамовуючи голосіння, Баба продовжувала, вже до зібраного люду:

— Я скажу вам, що зараз необхідно зробити, щоб ваші онуки, а, хтозна, може ще й діти, не прокляли вас. Ось, хай кожен, як тут стоїть, готується на роботу. Треба швидко спорудити дві велетенські драбини, а кінці мають бути такі довгі, щоб можна було їх застромити в хмари. Тоді двоє відчайдух вийде з вірьовками на вершок і допоможе нещасному піднятися на небо, так, щоб добре ЙОМУ стало. Думати нічого — давайте за роботу!

І диво, люди підхопили Бабину пісню. Лісом зразу пішов нечуваний (ще може від Залізняка і Гонти) гул і скоро у два білі животи хмар застромлено кінці двох велетенських драбин.

Баба першою вилізла на драбину. Якраз тоді десь в нутрі присутніх чоловіків відізвалась забутою піснею чоловічість і вони впевненим рухом стягли Бабу за спідницю на землю. Двоє парубків-здоров'яг, перев'язавшись вірьовками, подалися у першу в своєму житті закордонну подорож. Два парубки — колгоспники.

Коли юнаки сховали голови в білі клапті хмар, Баба поцілувала Місяченька в лоб («Прощай, дружель») і він, легкий, немов пір'їна, підстрибнув і злетів легко, вільно, як птаха.

Скоро потім діло було закінчене. Люди задирали голови, бажаючи поглянути на свій Місяць, як він там керманичить на вільному просторі. Та якраз тоді прийшли тяжкі і чорні хмари — стало темно і сховався Місяць. А Баба шепотухою раз-у-раз повторювала:

— Без Місяця, як без долі. Та ну, як жити без Місяченька? Чоловіки, як чоловіки, завжди заворожаться яким чортовинням, проте жінка без нього нещаслива, як останній палець ноги. Без Місяця, як без долі...

ПРО АВТОРА. Роман Крик — поет, прозаїк, редактор часопису «Пертурбації», кореспондент УПА (Українське Пресове Агенство). Навчається у Варшавському Університеті. Друкувався у часописах «Зустрічі» (Варшава), «Сучасність» (Мюнхен). Рік народження — 1963-й.

Ален ГІНСБЕРГ

ЗОЙК

ПОЕМА

для Карла Соломона

I.

Я ж бачив кращі розуми мого покоління, знищені божевіллям, голодні, істерично нагі,
бродячи на світанку негритянськими кварталами в пошуках скаженої долі гашишу, ангелоголових гіпстерсів, спрагнених предковічної божественної підімкненості до зоряного генератора в машині ночі,
які в бідняцькому одязі із запалими очима в трансі не спали, палячи в наднатуральній темряві дешевих квартир, пливучи через дахи міст споглядаючи джаз,
які під лінією надземної електрички оголювали свої мізки перед Небесами і з'являлися їм натхненні ангели Магомета, розколихані на дахах доходних домів,
які відбували університети сяючим зором, марили над Арканзас і Блейком натхненну трагедію серед мудрагелів війни,
яких вижили з академій за божевілля та непристойні оди, наклеювані на віконах черепа,
які трусились у білизні в неголених кімнатах, палили свої гроші в сміттєвих кошах і прислухались до терору за стіною, (...).
цілі інтелекти, виригувані в тотальних спогадах з розпаленим зором на протязі семи днів і ночей М'ясо для Синагоги, кинуте на бруківку.
які пезали, щезали в небутті дзеч в Нью-Джерсей, полишаючи за собою слід невиразних листівок ратуші в Атлантік Сіті,
переносячи склані поти, ревматизм Тангеру й мігрень Китаю в похмурій кімнаті в Ньюарк на відвику,
які спувалнсь опівночі побіля семафорів, думаючи, куди б його піти й ішли, не залишаючи зламаних сердець,
які прикурювали цигарки в скотячих вагонах , в скотячих вагонах, в скотячих вагонах і крізь світи прямували на самітні ферми в сутінки пеших поселенців,
які вивчали Плотина, святого Івана від Хреста, телепатію, каббалістику, бопу, тому що в Канзасі космос інстинктивно вібрував під їхніми стопами, (...)
які зазнавали паліщ схлипуючи в білих школах нігті й тремтячі перед машиною інших кістяків,
які кусали детективів по карках і верещали від утіх в поліцейських машинах, що одичкий їхній злочин — це дика педерастія хіппі та запій, (...)
які кашляли на п'ятому поверсі Гарлему, звершеного вогнем під сухотким небом технологічних пакетиків з-під помаранчі,
які всю ніч мазюкали танцюючи довкіл підвесених заклять, які жовтим ранком перетворювались на рядки белькоту,
які варили гнилих тварин легеню. ратиці, хвіст, борщ і кукурудзячі коржики, мрійочи про чисте королівство городини,

які пірнали під платформи з м'ясом в пошуках яєць,
які вбивгали з даху своїми годинниками голосуючи за Вічністю поза Часом,
а будильники падали їм на голови щоденно через наступних десять років,
які гричі підрізували собі жили, знеохочувались і були примушені відкривати букіністичні крамниці, де плакали, дивлячись як старіють, (...)
які падали навколішки в кафедрах безнадійності молячись за спасіння інших,
за світло і за груди, аж душа на мить осявала волосся,
які боролись зі своїми уб'язненими розумами ждучи незвичайних золотоволосих
злочинців з серцями сповненими приманливої дійсності, які спізали до солодкого
блюза Алькатразу, (...)
які вимагали доказів на своє божевілля обвинувачуючи радіо в гіпнотизмі і яких
залучено з їхнім фаленством, руками й відстроченим вироком, (...)
і які замість цього дістали бентежну порожнечу інсуліну, метрасолю електрики,
гідротерапії, виховної психотерапії пінг-понгу й амнезії, (...)
о, Карл, якщо ти не є безпечним я не є безпечним, а насправді ти застряг у то-
тальному тваринному супі часу, (...)
щоб оновити синтаксис та ритм убогої людської прози дрижачі від страху ста-
нути перед тобою замовкло й мудро гнані та повні надій, що душа підкорить-
ся ритмові думок у своїй оголеній і безмежній голові, безумець бродяга й ангел,
боець проти Часу, хоч незнані, засвідчуючі тут те, що можна було б відкласти
на посмертний час,
які воскресли оновлені в примарних шатах джазу (...) із витятими з їхніх тіл
сердець поеми життя гідної споживання навіть через тисячу років.

II.

який сфінкс з цементу й алюмінію розтрощив їх черепи та з'їв мозок і уяву
Молох! Самотність! Бруд! Гидота! Пакети на сміття й недосяжні долари! Діти,
що верещать під сходами! Хлопці, схлипуючі в казармах! Плачучі в парках ста-
рики! Молох! Молох! Кошмар Молоха! Ментальний Молох! Молох жорстокий
суддя людей!
Молох незрозуміла в'язниця! Молох бездушний карцер схрещених гомілок і Кон-
грес плачу! Молох якого будівлі — це вироки! Молох великий камінь війни!
Молох приголомшених урядів! (...)
Молох якого кохання — це безкрая нафта й камінь! Молох якого душа — це
електрика й банки! Молох якого нужда — це привид генія! Молох якого доля
— це хмара безстатевого водню! Молох якому ім'я — Розум,
Молох в якому сиджу самотою! Молох в якому марю Ангелами! Божевільний в
Молоху! (...) в Молоху без любові й людини!
Молох який так швидко ввійшов в мою душу! Молох в якому я свідомість без
тіла! Молох який вигнав мене з природного екстазу! Молох якого покидаю!
Пробудження в Молоху! Світло пливуче з небес! (...)
Переломи! Річкові! Захоплення і Розп'яття! Змиті повінню! Запаморочення!
Висоти! Епіфанії! Розлуки! Десятилітні тваринні зойки й самогубства! Розуми!
Нові долари! Покоління безумних! Осіле на скелях часу!
Справжній святий сміх у річці! Вони все це бачили! Дикунські очі! Священне
биття! Прощали! Стрибали з дахів! У самотність! Повіваючи! Несячи квіти до
Річки! На вулицю!

III.

Карле Саломон! Я є з тобою в Рокланд,
де ти збожеволів більше за мене.
Я є з тобою в Рокланд,
де мусиш почуватися дуже ніяково.
Я є з тобою в Рокланд (...),
де спроможність черепа не сприймає вже розумового гадля (...)

Я є з тобою в Рокланд,
де п'ятдесят шоків більше ніколи не заверне твоєї душі з тіло
з паломництва до хреста в пустирі (...)
Я є з тобою в Рокланд —
у моїх снах ідеш ридаючи мокрий пісок після морської подорожі по магістралях Америки до дверей моєї хати в західню ніч.

Сан Франціско 1955—56.

Примітки до «Зойку»:
Святий! Святий! Святий! Святий! Святий! Святий! Святий! Святий! Святий!
Святий! Святий! Святий! Святий! Святий!
Світ є святий! Душа є свята! Шкіра є свята! Ніс є святий! Язик і рука є (...) святі!
Все є святе! кожен є святий! кожен день є вічністю! кожен є ангелом!
Бродяга є святий як серафим! божевільний є так само святий як ти моя душе!..
Святі моря, свята пустеля, святі залізничні паротяги світу, святі видіння, святі маячіння, святі чудеса, святе очне яблуко, свята безодня.
Святе прощення! ласка! милосердя! віра! Святі! Наші тіла! страждання, великодушність!
Свята наднатурально неперевершено ясніюча розумна доброта душі!

Переклад з англійської
Богдана Гука.

ПРО АВТОРА. Аден Гінсберг (нар. 1926) — один з найвідоміших представників американського руху бітників. Його формула поезії: «... поеми написані стинктивно писані, щоб прославити людину, слова відкривані інтуїтивно, немов у трансі або ввісні, ритми разом з віддихом пливучі через груди з черева, гімн завершений в сльозах, рух фізичної поезії (...), імена смерті в багатьох світах думки, «я» в пошуках Ключа життя, віднайденого в самому собі».

ПРО ПЕРЕКЛАДАЧА. Богдан Гук студіює україністику у Варшавському університеті, є одним із співредакторів літературно-мистецького часопису «Зустрічі», що видається студентською спілкою українців Польщі (виходить у Варшаві з 1988 року).

Микола БІДЕНКО

СЬОМИЙ ВІДМІНОК

ВЕСНА

жандарми одягнулися в цивільне
їх не звільнили не надійся
цей клімат нам диктує моду
чим вище пнеться ізотерма
тим вище платтячка в дівчат
і тут зима незвична
зі стріхи капле
не впору полиняли кури
жандарми одягнулися в цивільне
а гади поміняли шкуру
така зима — Атлантика здуріла
в зелені спноі кипулась пшениця
заворушилась комашня
лиш ластівки не вірять —
не летять.

ВАВІЛОН-XX

галактики ніби мак на дні маківки
пересипаються перешіптуються в моїй голові
космос голіє чорними дірами ніби чорна рілля
є де створити Бога і просто посіяти сім'я
а Бог доглядає за мною за Фабіаном
і наливає світи тугим соком капустяних голів

Микола Біденко (нар. 1952) — поет і перекладач. Закінчив факультет журналістики КДУ. Друкувався в журналах «Дніпро», «Прапор», щорічнику «Наука і культура України». Наступного року у видавництві «Радянський письменник» має вийти перша збірка його поезій.

* * *

коли я йшов на барикади
випереджаючи ближнього
на своєму шляху
я побачив
на нічийній землі
добро і зло
вони сиділи разом
і пили нектар з материнки

* * *

І Рось, і Роська, і Русава
обручки тонкої роботи,
на пальчику моєї України,
роса небесна у санскриті расасвара,
що краплями спадає в трави,
це рая Раса — річка з животворною водою
в ній миється до білого купальниця,
і вуса мочить колосок,
і світлі люди мов вода у русі
із неї вийшли, й руськими назвались,
і видно чистоту блюстили,
не каламутили води,
і почалося: Біла Русь, Угорська Русь,
Московська Русь, і Чорна, і Червона,
і ще, і ще... бо Київ честі не жалів,
як не жаліла Києва Новоявдена рідня,
а Україна молода
дістала в спадок із розхапаних скарбів
лиш давню назву животворної води,
карбовану в обручках тонкої роботи.

СЬОМИЙ ВІДМІНОК

мокра хвоя
ще мокріша ніж розквашена земля
склади мов краплі ми-
ко-
ла-
так калюжі своїми круглими ротиками
спорадично повторюють моє ім'я
ні не так, неправильно повторюють
надто темна водою осінь
я не називаю я волаю
себе чи когось іншого
нараз і це перестало мати значення,
хоч би хто мене почув
в цій безпросвітній самоті
я загубив себе

* * *

Повною мірою відчуваєш, що є в тобі душа,
коли вона болить.
Але не таким болем, що обпікає мозок
відчаєм, а болем стишеним, ледь щемким,
що тільки злегка зачіпає душу, і вона
поволі обтікаючи океани єства,
знаходить на високих широтах острови,
куди ні Божі кораблики, ні галери Сатани
ще не запливали.
І на їхньому голому камінні
чомусь найчастіше шукаєш звичайної
незвичайної людської теплоти.

* * *

ні ні
це не обличчя схожі на задниці
це таки справжні задниці
а лиць не видно
ці люди тримають голови в піску

* * *

українські віршороби — колгоспники поезії,
люди чесні і скромні
і не ледачі гріх дорікати
без продиху робочих похвалюють
у віршах своїх харчуються
переважно хлібом і бараболею
люблять стареньку матір
і молодих дівчат не цураються
а що — душа не з лопуцька
а ще дуже люблять свою Україну
і все так тихо, скромно —
як і положено

* * *

не стримуй серця жар
повір красі жіночій весь до щенту
лише не забувай — її слова
не більше важать ніж твої

* * *

по траві як по килимі
не йдуть — виступають
такі стрункі такі красиві
тільки й вимовиш: принцеси
а де ж ваші королівства!
мовчать сидять круг пеньочка
закусюють

* * *

Фелікс Хвалібог сказав:
хто будує на людській глупоті
той будує надійно і надовго
тільки що будівля буде
не вище сортира над землею
бо фундамент знаходиться
набагато нижче рівня моря

* * *

художник завжди харкає кров'ю
навіть якщо його і не били
чоботом у животі
він харкає кров'ю епохи

с. Гейсиха
на Київщині.

Хроніка літературного життя

◆ 14 травня в приміщенні СПУ в Києві відбулися збори молодих авторів, на яких створено оргкомітет по скликанню установчої конференції Всеукраїнської асоціації молодих письменників (ВАМП). До оргкомітету обрані: В. Цибулько (голова), Є. Пашковський (секретар), Ю. Андрухович, В. Врублевський, О. Ірванець, Л. Кононович, І. Малкович, І. Маленький, І. Мироненко, В. Олейко, В. Пахаренко, І. Римарук, М. Стріха. Установчу конференцію планується провести у серпні-вересні.

◆ Житомирською філією СПУ утворено комісію по відзначенню сторіччя від дня народження українського письменника Клима Поліщука. До цієї дати (25 листопада поточного року) планується встановити пам'ятний знак на батьківщині митця в селі Краснополі Чуднівського району, провести ряд урочистих заходів.

Алла РОЛЬ

ВОКЗАЛ

Вокзал — багатолюдний, текучий,
в руслі якого ніколи не спрямуємось
одне до одного
я і ти, —
Поглинуть електрички,
коли вестимуть кожного
до свого кутка.
Радість — неосяжну, іскристу,
у вир якої ніколи вже не потрапимо
я і ти,
спотворить час,
і ніколи не зустрінемо ми одне одного —
НА ВОКЗАЛАХ НАС ПОЖИРАЮТЬ ПОЇЗДИ.

ДОРОГИ

Де починається дорога смутку?
Від того дому, звідки виносять бездиханне тіло
в день бабиного літа?
Де народжується дорога радості?
Там, де назустріч сонцю летимо ми,
обмиті потоками вітру?
Чи перетинаються ці шляхи в час,
коли все життя здається вигадкою,
обплутаною тенетами потреб?
Чи це — дві паралелі, два береги
обіч потоків твого життя
в глибинах Космосу і Часу?

НА ТЕТЕРЕВІ

Круті боки пересохлого русла
з обвислими ребрами — віттям.
І тільки десь у глибині черева —
життєдайний гамір.
Широке плесо, закинутий млин,
тінь мельника
і скрип возів
над шумом старої гаті.
Велич простору, подих століть —
і я,
загублена постать, тінь перелітного птаха
на обличчі Землі...

с. Вільшанка на Житомирщині.

ПРОДОВЖУЄМО РОЗМОВУ, РОЗПОЧАТУ ПУБЛІКАЦІЄЮ СТАТТІ
Є. ЯЩЕНКА «УКРАЇНСЬКА МОВА: ПРОБЛЕМА І РЕАЛЬНІСТЬ» (№ 4 ЗА 1990 РІК)

ДОГМИ і МОВА

Цікаве спостереження, пов'язане зі зближенням європейських країн, зробив колишній прем'єр-міністр Ірландії Фітцджеральд: «Якщо інтеграція в Західній Європі і привела де чогось, то не до посилення почуття національної самосвідомості. Якщо різні народи зближуються вільно, без примусу, то вони дужче відчувають свою унікальність... Що тісніші взаємини, то гостріше почуття національної приналежності».

Розвиток національних почуттів відбувається нині також і в СРСР, щоправда, на зовсім іншому суспільно-політичному тлі, на тлі розпаду унітарної держави, у якій кожен народ хоче мати власне лице, тобто власну мову, культуру, звичаї та традиції.

На жаль, багато з них змушені свою унікальність відроджувати, що далеко не просто взагалі, а в умовах матеріальної бідності — ще складніше. Адже людина, яка змушена в буквальному розумінні займатися пошуками хліба насущного, черствіє душею, втрачає інтерес до мистецьких цінностей, позбавляється відчуття естетики слова.

Із 150 тисяч слів (саме такий запас лексики української мови називають вчені) ми вибираємо для звертання в громадських місцях 3—4: товариш, громадянин, мужчина, жінка.

Звичайно, життя в умовах тоталітаризму наклало відбиток на наше мовлення. Привело до перенесення мовної етики компартії на все суспільство.

У тлумачному словнику читаємо, що товариш — це людина, зв'язана з кимось спільною професією чи ідейно зв'язана з іншими. Або ж чийсь близький приятель.

Словник вказує, що товариш є і формою звертання. Отож ми були і продовжуємо бути (якщо виходити з лексичного значення слова товариш) ідейними однодумцями.

Але ж чи всі 280 мільйонів громадян СРСР однодумці?

До сказаного варто додати, що цим словом як звертанням користувались запорізькі козаки. Правда, додаючи перед ним інше — пан. «Пане-товаришу», — говорили вони один до одного, зовсім не вкладаючи злостивості в отє сакраментальне сьогодні «пане», хоч були, як правило, людьми грамотними, непоганими знавцями рідної мови, та, — що немаловажно, — лютими ворогами всякого панства.

Ніякої вказівки на майновий стан людини і її соціальне походження звертання «пане-пані» немає у теперішній Польщі та на Західній Україні. Остання запозичила названу форму від поляків. Нею користувалась також інтелігенція Східної України. Прочитаймо листи Лесі Українки до колег-письменників, зокрема до І. Франка: «Вельмишановний пане! Простіть, що не зараз Вам одписала...». А ось її лист до О. Маковея: «Вельмишановний пане! Велике Вам спасибі за надіслані рецензії..».

Відомо яким паном був І. Франко, котрий усе життя зводив кінці з кінцями, не більші достатки мав і О. Маковей.

У багатьох фольклорних творах вільнолюбивий український народ теж уживав для звертання слово пан. Згадаймо загальновідому щедрівку, що починається: «Добрий вечір, пане-господарю...».

Не варто було б навіть розпочинати таку розмову, якби сьогодні значною частиною населення не чинився спротив повсюдному у мовний актив українців їхніх форм звертання, які витворювались народом протягом тривалого часу, і якби ми не були надміру заідеологізованим суспільством, у якому навіть мовлення людини сприймається через ті чи інші догми.

Саме догми, на мою думку, не дають багатьом людям повернути до активного життя гарне і ще навіть у 20—30-ті роки часто уживане звернення **добродій**. Тобто той, хто добре діє, робить добро.

Цікаво, що у «Короткому тлумачному словнику української мови» ми не знайдемо цього слова, хоч спільнокореневі (доброзичливий, добродушний, доброприязний і т. п.) є.

Добродій — пряме протиставлення до **злодій** (зле+діяти, робити, чинити).

Згадуваний словник навіть лексичне значення слова **злодій** подає неточно, бо вказує, що злодій, — це той, хто краде. Але ж злом є не одна крадіжка. Види зла перераховані в Біблійних заповідях, перша з яких гласить: «Не убий».

Ще й донині люди старшого покоління називають злодіями і убивць, і перелюбників і іже з ними.

Сьогодні преса, особливо провінційна, з волі її дописувачів надає звертанню **добродій** не властивого йому, як такому, негативного відтінку.

А це ж наше мовне багатство, наша культура, яку саме нам і не комусь іншому відроджувати й відроджувати. Це гарантує і «Декларація»: «Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя».

Парламент нам забезпечує відродження як нації, а ми в силу політичних постулатів чи естетичної своєї глухоти противимось.

Думаю, що народ, який склав більше 300 тисяч пісень, здатний до творення краси, а тим паче, до її відчуття, якби не сумна вікова традиція пов'язувати ті чи інші шари лексики (в першу чергу імена та звертання) із соціальним рангом.

На Русі конюх і князь могли мати однакове ім'я, але конюхове вживалося навмисне у зменшувальній формі для підкреслення його низького походження. Отож і виходило, що конюха князя Василя Суздальського називали тільки Васьком.

Більше того, російський царизм забороняв уживання імені та по батькові для простолюдинів. На сторожі дотримання цього закону стояв сам М. В. Ломоносов (той самий Ломоносов...).

А яке сум'яття у московських приказних людей викликав факт підписання під листом цареві гетьмана Хмеля — «Богдан Михайлович Хмельницький».

Живемо не за царизму, то, може, час повернути словам їх первинне, позбавлене ідеологічних догм, значення. Може, час, щоб добродій був людиною, яка чинить добро (а не націоналістом), а злодій — злою особою по Біблії, а не за словником застійних часів.

Без цього ніякого відродження мови не буде, а вона ж є першою ланкою духовного відродження. Недарма ж бо чуваський поет П. Ейзін написав: «Хто не любить рідну мову, Матері не любить. Той, хто матері не любить. Свій народ не любить. А хто свій народ не любить, Вітчизну не любить!».

Петро КАМІНСЬКИЙ.

м. Коростень.

Володимир ДОМАНСЬКИЙ

ГРІШНИК

НОВЕЛА

Церква була окрасою села. Фарбована голубим, мала кілька куполів, що вершилися хрестами різних форм. Взимку вона нагадувала стрімкий айсберг, в пору цвітіння садів — велетенський корабель, що виблискує золоченими щоглами, влітку купалася в хмарах і променях сонця, а після тихого дощу вінчалася з райдугою. Восени ж навкіл церкви кружляв у танку падолист.

Коли у свята оживали дзвони, сходилися до церкви жителі з довколишніх сіл, їхали селяни з подальніх хуторів — і майдан коло церкви, хоч і який був просторий, та не вміщав усіх.

Святе це місце нагадувало кожному про вічність і мить буття.

Та настав день, коли над церквою сполохано закружляли ластівки, і глухонімий, обкрутивши мотузкою хреста на головному куполі, повільно по ній же став спускатися донизу, переставляючи ноги по виступах стіни — і від ударів його чобіт глухо відлунювала незатишна пустка будівлі, а на траву обсипалися коричнево-зеленуваті кришталики моху.

Натовп біля церкви загомонів, замолився, хрестячись тремтячими пальцями, зашепотів: «Гріх... Кара...». І пошеп цей змішувався з такими ж тихими, ледь чутними прокльонами.

Глухонімий вже стояв на землі, картузом обтрушуючи одежинку. Коли підняв погляд — зустрів мовчазну стіну ненависті. Глянув мимохіть вгору — церква загойдалася, закрутилася в білих хмаринках, деревах і лицях.

Підлітки оточили його, тицяли пальцями на язик і в небо, трясли полами сорочок і з гиканням розбігалися.

На деревах закаркали ворони і, злетівши з гілляччя, закружляли над церквою і майданом. Налетів вихор, здійняв куряву над дорогою, промчав городами, залопотів картоплинням, зламав соняшника і понісся за село. Велике яблуко в саду гепнуло об землю, вистрілило підгнилим боком.

Натягнута мотузка тремтіла в руках сільських хлопців, які збилися вкупу, крекгали мовчки, тупцювали на місці, наступаючи один одному на ноги.

Дерев'яний хрест хруснув, ніби вклонився громаді, зробив крок і полетів униз. Впав під загорожу у кропиву...

Серед лопухів, бузини і кропиви він нагадував забуту могилу, обплутану мотузкою-павутинням...

До хреста помчалася дітвора. Роздивлялися його зблизька, торкалися руками. Коли ж глухонімий рушив з майдану, діти побігли за ним. Перекривляли, жбурляли піском. А він ішов мовчки, понуро втягнувши голову в плечі, і ні на що, здавалося, не зважав. Коло своєї хати озирнувся: вулиця поза спиною лежала безлюдна, а сонце, сповзаючи, як і завжди, за купол церкви, затремтіло у вологих очах.

Тоді глухонімий ще глибше втягнув голову в плечі, вдарив себе могутнім кулаком по голові й захрипів: «Бо... бо...». Заспокоївшись, сів згодом на колоду, відчуваючи, як стугонить у грудях серце, як мертвіє і порожніє тіло.

Затяжане у темряву село ніби вимерло в неясному чеканні...

Накрапав дощ...

Загриміло...

Спалах блискавки вихопив з густої чорноти ночі похилену домівку і згорблену постать на призьбі...

Спірвалася злива.

Тіні дерев і хат ведетенськими привидами стрибали на шибці неба.

Лляло до самого ранку, допоки останній спалах не розтанув в молочному тумані лугів. По тому все вернулося на круги своя.

І тільки проклятий односельцями глухонімий не повернувся до себе колишнього — тихого, сумирного, доброго.

І люди відвернулися від нього, перемоливши йому свої гріхи.

Звісно: німий же! Змовчить...

м. Бердичів.

Хроніка літературного життя

Вийшло друком друге число літературно-наукового вісника «П'ята колона», що його видає київське акціонерне товариство «Любомир». У цьому числі вміщено поезії Миколи Холодного, Мирослава Ягоди, Оксани Козак та Сергія Юхимчука, оповідання Юрка Гудзя, новелу Олени Грінберг, а також інтерв'ю з Миколою Холодним та «Непочисані думки» Станіслава Єжи Леца у перекладі з польської Леоніда Кононовича. Тим, хто має намір читати або ж співпрацювати з «П'ятою колоною», повідомляємо контактову адресу її видавців: 262001, м. Київ-1, головпоштамт — до вимоги, Л. Г. Кононовичу.

Сільвія БУРДОН

ЛЮБОВ — ЦЕ СВЯТО

Розділи з книги

Сільвія Бурдон має вчену ступінь з економіки, перекладачка з чотирьох іноземних мов, за покликанням — зірка порнографічних фільмів. Від самого початку своєї діяльності в царині любові Сільвія Бурдон поклялася собі, що ніколи не буде займатися сексом та любовними втіхами від нудьги. Дотримуючись цієї клятви, вона шукає щонайяскравіших вдоволень, скандальних забаганок, насичених радощами, й розповідає про це так само яскраво, скандально, такими словами, що можуть шокувати навіть читача, далекого від пуританства.

Ця надзвичайно відверта автобіографія написана не для цнотливих чи розчарованих життям, а для тих, хто, як і авторка, сприймає любов як свято, свято вивільненості, поза рамками прийнятих правил поведінки, свято без обмежень.

Друкуючи уривки з книги Сільвії Бурдон, ми аж ніяк не маємо наміру закликати будь-кого наслідувати приклад порнозірки. Простс «Любов — це свято» є своєрідною історіографією сексуальної революції, ідеї якої, як і ідеї майже всіх революцій в історії людства, не витримала випробування часом на відміну від загальнолюдських цінностей. Тільки вони можуть стати опорою для невгамовної душі навіть в океані хаосу вседозволеності.

ПРАВО НА ЖИТТЯ ПОЗА ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТИМИ НОРМАМИ

«Я показав це в теорії, тепер переконаємося в цьому на практиці...».
Маркіз Донатьєн Альфонс де Сад.

Від самого початку необхідно позбутися звичних орієнтирів.

Сексуальність — це чуттєві пори цієї книги, її вологий запах, доведена до найвищої точки надмірність.

«Любов — це свято» відзначає вперше в літературі злиття сексуальної практики і обриси галюцинацій. Маркіз де Сад, котрий говорив про все це і книги якого й нині цікаві нашому сучаснякові, перекинув у свій час Всесвіт у башті Бастилії. Для Бодлера квіти зла були хвороблиеними і ницими, для Батайля спохіть мала колір смерті, для Жене зірки відбивалися тільки в бологі трансексуальних ночей, Аполлінер насміхався над людською «требухою» у своєму «Східному експресі», і лише Анрі Мілле понозив величність традицій блазенського роману. І коли вгарбуються жінки, беруть, врешті, слово в літературі, що вражена гангреною патріархату, — що роблять вони, окрім того, що йдуть на штурм існуючих норм? А ось і ці норми: рабині, повії, гетери. І в еротичній лі-

тературі жінок продовжують зображати на темному полотнищі часу вічною темою матері й облудниці.

Сільвія... Вона не красивіша і не розумніша від інших. Її бачення світу обмежене забаганками і задоволеннями. Типова представниця буржуазії для одних: вона насміхається над класовою боротьбою, над партизанською війною в тропічних країнах і над справедливими вимогами робітників; негідна вівця для інших: привселюдно оголює інтимні стосунки, любителька оргій, охоплена маргінальною свідомістю у всьому, що стосується загальноприйнятих правил. Сільвія не вдовольняється сама втіленням власних фантасмагорій. У своєму прагненні розширити межі фізіологічних можливостей вона формує наші можливості у світлі відображення своїх.

Протягом всього оповідування спостерігається чітка очевидність: Сільвія доісторична. Вона з'явилася безпосередньо з часу долершородного гріха, поза добром і злом, вродженого і надбаного, її особисте життя проходить крізь натовп, крізь всі політичні, суспільні й фізичні завади. Ця миленька людожерка в пошуках солодкого життя, звісно, не одинока і символізує реванш «цього» у «моєму», викоханому суспільстві. Кастроване виховання, принципи, мораль ковзнули по ній, наче дощ по кремені; якщо дитина — «первісна основа» людини, то Сільвія — первісна істота в рамках життя сучасного суспільства, що використовує всі його матеріальні достатки в стратегії екстравагантних насолод. Але не їй належить монополія відсутності почуття міри: багато інших, більш знаменитих, вибирають шляхи влади і війни, науки і ділової підприємливості й прагнуть також досягнути вершин. Сільвія ж на своєму шляху зустрілася з Еросом. Ідея не така вже й стара на нашому іудейсько-християнському Заході.

В історії визволення жінок протизаплідноючі пігулки мали набагато більше значення, аніж 14 липня. Жовтнева революція, право голосу. Домоклів меч зник. Відніні тіло може віддавати повною мірою. Мені здається одночасно парадоксальним і логічним, що феміністичні рухи, об'єднуючи ідейний анархізм як правих, так і лівих, однозначно засуджують порнографію. А треба було б, всупереч усьому, звільнюючись від продажної експлуатації та гетгоїзації статевих актів, розпочати нарешті серйозно розмірковувати над привнесеним західного лібералізму в сутність природнього потягу. Очевидно ж, що порнографія, надаючи якісний вихід усім видам енергії, не має нічого революційного у своїй суті. Але те, що поза, приховані священнодійства виходять на екрани порнофільмів і з'являються на сторінках друковичих видань, щоб прорватися до сімейних вогнищ, на вулиці й дати прорість на зерозораних полях бажань, щоб розквітнути в кожному з нас, підштовхуючи нас до необхідності свободи, — ось що може похитнути підвалини фортеці. З цього починається фаллократизм довколишнього життя.

Жіноча насолода — явище соціологічне і проявляється це в порнокінематографії. Поява Сільві Бурдон в ролі кінозірки саме в цій галузі не випадкова. Вона виставляє себе на огляд не тільки завзяки матеріальній зацікавленості, а в першу чергу завдяки любові до задоволень і мистецтва. В цій книзі жодна чоловік не бере повністю ініціативи, не підкорює: тут нема ні жертви ні ката, є тільки співучасники веселощів і винахідливості. І якщо сцени садомазохізму здаватимуться декому важкосприйнятливими, то це тільки тому, що співвідносність між сексуальною практикою та політичним репресивним насиллям, яке ще часто диктується Історією, узаконюються інквізиторами еротичної епохи.

«Свята» еротика добропорядного напрямку, давно вже втілена в художній літературі й образотворчому мистецтві, протиставляється хворій і розбещеній порнографії. Отже — заборонити. Подібні сентенції продовжують процвітати через п'ять десятиліть після того, як Фрейд переломив свідомість. Філіпп Соллер сказав про це досить добре: «Відкриття, яке визнало, що кожна людина має свої сексуальні особливості, такі ж неповторні, як неповторні голос і відбитки пальців». Практика Сільві Бурдон не переслідує мети створити модель, за якою вербуються її прибічники, вона є єдиним у своєму роді екземпляром, що

робить її несхожою на інших і в той же час робить усіх чимось схожими на неї. Її думки й мистецтво жити — спірні, ієрархія пріоритетів може бути дивною. Але вона і не претендує на діалектику. Коротше, її чудове здоров'я, її смак до яскравого життя і постійної зміни обличчя навколо себе, що викликають симпатію чи антипатію, прив'язаність чи неприязнь — заслуговують на інтерес.

Анрі Лефлер писав: «Несхожість ліквідовувалась людьми протягом багатьох віків; вони позбулися задоволень спершу під впливом християнства, а згодом під впливом буржуазної моралі. Люди позбулися насолод, але залишилася нав'язлива ідея цих насолод. Відродження цього неможливо здійснити теоретично, а тільки посередництвом дійсного визволення Жінки».

І є одна, котра не стала нього чекати. Читайте цю книгу з відчуттям радості і бажанням розсміятися.

Андре Беркофф.

Перші бунти

Я народилася 1949 року в містечку неподалік від Мюнхена. Мій батько — француз, рантьє — до того дня, коли я втратила зв'язок з ним, не знав фінансових труднощів, а мати — німкеня, колишня учасниця гітлерюгенда, що стала по тому доктором теології (звичайно, для того, аби спокутувати свою минуле). З мат'ір'ю, надзвичайно побожною католичкою, у мене ніколи не було взаєморозуміння. Перш за все тому, що я завжди казала: «Ні!». Ні — настановам, ні — наказам, ні — порадам. Вона мене нагороджувала ляпасом, я відповідала тусаном ноги. Моя бабуся назвала мене противною дівчинкою — я її вдарила віялкою. Я була жахливою дитиною, що відкидала всі принципи. Насправді, я не підкорялася не тому, що була упертою, а тому, що вважала їхні зарозумілі доведення такими дурнуватими, що не могла збагнути: для чого, власне, я повинна підкорятися. Мої батьки ніколи не правили мені за взірець. З того часу, відколи себе пам'ятаю, у мене завжди виникало почуття, що я дівчинка нізвідки, горда чужа дитина.

В школі я завжди дружила з хлопцями і ніколи — з дівчатками. Вони були для мене нудні своїми тупими затіями із в'язанням та ляльками. Я любила грати в ковбоїв, індійців футбол і хокей на льоду Рейна. Іноді граціозно грала в «позачіпай пісю». В сім років для мене вже не було таємниць в чоловічій анатомії, але ще залишалося дещо невідоме у функціональному призначенні. Потім став проявлятися інтерес до жаги, яка ніколи мене не полишала. Це — ексгібіціонізм — привселюдне оголення, демонстрування того, що звичайно прийнято приховувати.

Мені щойно зробили операцію гриж. Ми мешкали тоді неподалік від кладовища, яке було улюбленим місцем наших ігор. Я не могла бігати з моїми друзями і була в поганому настрої. Один хлопчик мене спитав: «Сільвія, чому ти не граєш з нами?» — «Я не можу, мені нещодавно зробили операцію». — «Де?» — «На животі». — «Дай подивитись» Всі хлопці зібрались довколо мене, я стала на могильну плиту, зсунула трусики, повільно зняла пов'язку і показала свій шрам, помічаючи загальне захоплення від цього. Вони забажали побачити його ще, вони були в захопленні від мене, і я, щаслива, в центрі уваги, вирішувалася на могильній плиті наче на троні чи на п'єдесталі. З тих пір я ніколи з нього не сходила.

Ніжна осіння ніч. Автомобіль «Порше», що належить Жакові, стоїть на ву-

лиці Понтье перед клубом, де ми хотіли провести вечір з друзями. Про тих, кого я дуже люблю: це люди найвищою мірою вибрикуваті, готові на будь-які пригоди, що витравляють нудоту повсякденного життя. Двері клубу зачинені, як це завжди буває, коли збирається еліта. Для нас це щось неможливе, особливо дратівливе. Там було збіговисько якихось ковбасників. А дійсні аристократи були на вулиці.

Ми були в джинсах і сорочках. Відчинилося віконце в дверях: «Ви не можете зайти в такому вигляді!» — «Ну що ж, ми зараз його змінимо!». Ми повернулися з Жаком в «Порше» і там повністю роздягнулися. Потім в одежі Адама і Єви знову стали стукати в двері. Нам відчинили. — Сподіваємось, тепер підійде?».

Скандал, сум'яття, вигуки, шушукання. Через кілька хвилин всі, хто танцював у клубі, вийшли подивитися на наш спектакль. На вулиці Понтье утворилася «пробка» автомобілів, що сигналили. Після такого привітання ми сіли в «Порше», яким тепер кермував Френсіс. Жак, цілком голий, влаштувався на дашку автомобіля, я сіла біля дверець і висунула розставлені ноги у вікно; ми разів п'ять проїхали Єлисейськими полями до майдану Зірки з криками: «Хай живе порно!». Вздовж шеренг кафе нас зустрічали аплодисментами. Двоє поліцейських були до того розгублені, що забули про свої свистки.

Це було в часи організованої похмурості і слинявої респектабельності. Ці ігрища я сприймаю як дуже забавні. Якщо ви не граєте з життям, то життя грає вами. Я віддаю перевагу першому.

Я була настільки некерована в 12 років, що мати повела мене до психіатра, перш ніж віддати у виправний будинок. Не зважаючи на впертість її, ця затія нічим не скінчилася. В 14 років я з моїм двоюрідним братом і чотирирічною сестрою стали дітьми розлучених батьків. Сучасні педагоги вважають, що юна душа буває глибоко враженою розлукою батьків. У випадку зі мною було по-іншому. Мені було не тільки глибоко наплювати на це, я навіть раділа, що залишилася з батьком. Він був, крім усього іншого, гурманом, що заклало в мені жадобу до гарної їжі та вин. Для виховання він часто бив мене. Зовнішньо я схожа на нього, і саме він прищепив мені любов до гастрономії, яка все-таки є прекрасною прелюдією до життєвих задоволень і опанування витонченістю.

Озираючись назад, я думаю, що мої батьки мене по-своєму любили, не зважаючи на всі їхні заборони й великі принципи. Одначе дуже швидко я відчула, що їхній стиль життя не може бути моїм. Я повинна була всотувати в себе світ розплющеними очима. Я народилася під знаком Водолея. Думаю, саме від того моя сила спрага до життя, та енергія, яка дає мені змогу робити відкриття у всіх сферах, що становлять моє щастя. Я ніколи не виправдовую себе. Все це дуже суб'єктивне.

Якось після розлучення моїх батьків я подивилася фільм «Зниклі із Сент-Ажиля».. В ньому я відкрила для себе приємності життя в інтернаті. Я мріяла тепер лише про одне — жити в такому пансіоні. Моя мати говорила: «Ти чокнулася! Це не для тебе, вчись і спробуй заспокоїтися». Психіатр сказав їй, що я надто розумна й незалежна для виправного будинку. З того часу я не відмовляла собі ні в чому. Я стала препогано поводитися з матір'ю. Але мені набридли побиття і нотації. Мене спробували здобути кишеньковими грошима, потім почали забороняти виходити на вулицю, але я втікала. Врешті вони змушені були мені поступитися.

Я опинилася в пансіонаті неподалік від Франкфурта. Інколи мене приходили провідати мої баба і дід по материнській лінії Одначе пансіон урсулинок не був схожим на Сент-Ажиль. Німецька дисципліна і я виявилися несумісними. Я стала жити у баби з дідом і саме тоді нарешті стала пожинати плоди так дорого завойованої свободи. Увечері, коли імої предки, як завжди, рано лягали спати, я відправлялася у Франкфурт із бігниками з нашого кварталу. Вранці мої нещасні старички обнюхували мою одежу і. вчувши запах диму й алкоголю, оплакували долю своєї безпутньої внучки. А я думала тільки про одне — знову втек-

ти уночі. Я любила ночі. Мені подобалося проводити їх — такими ж, як і сама. Ми цілувалися, фліртували, Я ненавиджу це слово, але саме воно передає те, чим ми займалися. Це був секс типу «все, але тільки не «це». Ханжество пансіону все-таки посіяло в мені деяку повагу до капіталу, що називається незайманістю, капітал, що гарантує, майбутнє і є основною силою армії жінок.

Тоді я зустрілася з юнаком, який був на 10 літ від мене старшим. Я не була закоханою в нього, але він був гарним і подобався моїм подругам, а цього було досить, щоб мене до нього тягнуло. Крім того, він був французом і я одна могла говорити з ним на його мові. Якось увечері, втомившись від моїх вічних одмов, він мене згвалтував. З моєї згоди, утім. Боже, яке розчарування! Це була атака. Серди Атили на стежці війни. Натиск Роланда-збоченця. Потім він став поводитися зі мною, як із досвідченою танцювальницею у вальсі. Я була з ним лише тиждень. Про цей час у мене залишилися настільки прекрасні спомини, що після цього я не займалася любов'ю цілих вісімнадцять місяців.

Тим часом я навчалася у Франкфурті і отримала атестат. Після випуску я втекла із моїми друзями і ми проїхали по всій Європі, використовуючи метод автостопу. У мене був французький паспорт, то жя могла їхати спокійно, і не зважати на істерику матері. В Лондоні я вступила до економічного факультету. Лондон мені не подобався і я часто проводила уїк-енди в Парижі. Моя мати забезпечувала мене фінансами для існування, але коли дізналася, що я веду аж ніяк не життя монашки, перестала допомагати мені. Я влаштувалася в Парижі в бюро перекладів. Це було початком моєї кар'єри усного перекладача. Я займалася синхронним перекладом на міжнародних конференціях, в салонах готового одягу. Я дуже швидко стала заробляти багато грошей, які одразу ж витрачала на речі, мандрівки, театри. Гроші здійснювали в моїх кишенях коло і йшли на задоволення.

Значення сексуальності у своєму житті я зрозуміла, тоді, коли почала отримувати справжню насолоду. Поки що я не наважувалася ще прохати мужчину зробити мені те чи це, реагувати на моє бажання. Франс хотів дізнатися, чи кліторна у мене чуттєвість. Я йому розповіла про свій минулий досвід, історію втрати невинності. Він навчив мене формулювати мої бажання, і я занурилась в рай в капсулі «Аполло». Алілуйя!

Вперше в житті я відкривала велике щастя вмирання від насолоди, і незабаром мені відкрилося безкінеччя найрізноманітніших шляхів, що ведуть до солодкощемного Риму мого оргазму. Незліченні можливості чоловіків і жінок в сексі! З тих пір моє покликання висловлено словамь одного товариша із «Юманіте»: «За щастя — ніщо інше!» А я додаю: «За диктатуру кліторного пролетаріату!».

Я займалася любов'ю без перепочинку. Я весь час була із моїм «вихователем». Пілюль я не приймала. Від нього повнішають і це може викликати захворювання. Я була під владою цієї ідіотської видумки нашого часу. В 20 років я завагітніла. Перший аборт. Через півроку знову. Тоді я вирішила приймати таблетки і залишити мого Жюля, котри починав набридати своїми ревнощами. Він не хотів, щоб я займалася любов'ю з іншими. А я вже зрозуміла на той час, що фізична вірність не має ніякого значення. Найважливіше — духовна, емоційна, інтелектуальна співдружність.

Я займалася сексом з чоловіками, ледве мені знайомими. Займалася тому, що відчувала: це може бути прекрасним! Всі можливості чоловіків я відчуваю по їхніх манерах, звичках, виразах облич. Частенько кажуть про дівчат у барі: «Глянь, яка розкішна баба, вона повинна поводити себе у ліжку, як Наполеон». Чому ж жінки так не кажуть про чоловіків?

Одного прекрасного дня мій кретин отримав ще один доказ «носія рогів». Він заявився до мене з таким виразом, що, здавалося, ось-ось оголосить про відкриття сиворотки безсмертя. Після нікчемної сцени з'ясування стосунків я сказала — досить, хай не страждає твоя добропорядочність. Так закінчилася моя перша любовна історія. Я його кохала. Це була моя перша довготривала

прив'язаність, але з того моменту, коли почала обмежуватися моя особиста свобода, я вирішила залишити його. З того часу мій девіз — прагнути до нових вражінь. Відтоді свої задоволення я ставлю вище переконань. Але ще не настав час, коли в обіймах випадкових коханців вигравати тільки моя пурпурова карта сексу.

Перші радощі вільного обміну

Я вибрала Париж у 20 років, як інші вибирають свободу. Французькі простині здавалися мені більш збудливими і еротичнішими, ніж британські. В ліжку піддані її Величності ніколи не розмовляють, не розповідають сороміцьких історій, приємних для губ. Вони працюють мозочки, цілеспрямовано, наче під час Трафальгарської битви. Я не маю наміру узагальнювати, але віддаю перевагу чоловікам з видумкою. Я люблю слово, якщо воно наближає до тіла. І взагалі — порнографія у Франції не наштовхується на ті великі проблеми, які існують щодо неї в Англії.

Саме з тієї прекрасної французької пори я бережу спогади про мої перші відкриття в груповій любові.

В одній з таких груп я зустріла Атилу, з яким ніколи не доводилося нудьгувати: свободолюб, випивоха, жуїр, він навчив мене любові утрьох. Ми займалися нею з дівицями в кафе, вдома влаштовували меньет перед тим, як випити останній бокал вина; на всю запрацювала індустрія збещування молодих дівчаток, щоб без опору можна було затягнути їх до ліжка. Ми зробилися досвідченими експертами і повторювали наші досліди з майстерністю П'єра Брассера і Марії Казарес на їхній чотирьохсотій виставі «Милого брехуна». У нас був, якщо можна так сказати, «милий збаник». Для цього потрібно було домогтися сексуальної вивільненості — відкинути будь-які табу, наплювати на таку дурість, як вірність. Життя коротке — інтенсивність миттєвості важливіша сонливої вічності: легенькі доторки, гра рук, стискання губ — Атила закінчує, а коли приходить до тями, переповнений жагою, щедро обдаровує нас...

Я пригадую перший колективний сеанс, він залишив в мені неперевершене враження. Я була з чотирма чоловіками і однією жінкою. Це був її бенефіс. Вона мала нахил до мазохізму і їй подобалося, коли їй зав'язували очі й примушували ласкати партнерів, називаючи частини тіла, до яких вона повинна була торкатися пальцями. «Скажи, Карла, що ти робиш зараз?» — «Масажую член!» — й з усієї сили вліпили ляща. — «Навчись говорити правильно. Кажи — фалос!».

Це була гра, в якій удари чергувалися з ласками. Ми розігрували сцени, живі картини, грали у викрадення сабиняночок і споруджували Шартрський собор. Я віддавалася гострій насолоді проникнення в мене вісім, десять разів за вечір, і ця насолода могла порівнятися хіба що з насолодою Поля Валері, коли він дописує свою поему. Я вважаю, що об'єднання гарних, розкріпачених людей в сексі є найбільш благодатним заняттям для гомо сапієнс.

Був у нас один драматург-авангардист, який жуїрив, лютo кусаючи мочку вуха партнерів. На це я завжди реагувала ляпасом. Одного разу один наш колега, президент фірми по виробництву макаронів, заснув, втомлений нашими ігрищами. Іноді він прокидався і запитував про свою дружину Елоді, яка в цей час жуїрила: «Скільки разів?» Йому відповідали — і він, заспокоєний названим числом, із спокійною совістю знову засинав. У нього був нахил до онианізму, він ніколи не доторкнувся до жодної з нас, але відвідував ігрища регулярно. Ще у нас був любитель світла і звуків. Він ніколи не розлучався з кишеньковим ліхтариком, який наводив на пари, що «займалися справою», і коментував їхні дії.

Ми всі вчилися на наших вечорах. Я вчилася розшифровувати карту Ніж-

ності в спільних святах, бажаючи, щоб розцвітали квіти на наших зустрічах. Для мене знаття ритуалів оргій — це катехізис. Я хотіла б написати підручник про колективні насолоди і залишити його майбутнім поколінням, аби вони не виростали в гріху невігластва. Спробую ознайомити вас з тезами.

1. МІСЦЕ. Воно повинно бути досить просторим — килим з довгим ворсом або ж низький диван. Якомога менше меблів, аби запобігти зіткненням, що відволікають. Тільки свої — і ніяких любителів сенсацій. Вечір спільного життя. Поль і Віргінія — поверхом нижче. Це не наша компанія. У нас щасливе чародійство об'єктивної випадковості.

Відступ для прикладу. Вечір, дзвінок на передпокої. Це була жінка, котра йшла у гості до сусідів, але помилилася дверима. Ми запрошуємо її увійти. Повагавшись, вона погоджується. Увійшовши, вона приєднується до нас, весело трахається з дюжиною наших хлопців, з однаковим задоволенням ковтаючи сперму і «Джонні Уокер». Через деякий час вона встає, одягається, ретельно підправляє косметику перед тим, як подякувати нам за прекрасний початок вечора і спокійно йде до своїй друзів. З того часу я її більше не бачила, але впевнена, що з цього вечора ця жінка повірила в Діда Мороза.

2. РОЗКЛАД. Необхідно уточнити час, на який всі повинні зійтися. По тому потрібно зачинити двері і нікого більше не впускати. Несподіваний прихід не сприяє покращенню ситуації. Також необхідно попередити всіх, щоб взяли із собою чогось випити. Після всього, що станеться, візит до психоаналітика буде коштувати набагато дорожче, аніж пляшка прекрасного бордо. А в розумінні задоволення — тим більша різниця.

й. ІНСТРУМЕНТИ. Необхідно передбачити різновиддя технічного «оснащення». Не відмовляйтеся від вібромасажників, батіжків і ножичків для запрошених мазохістів, клізм для різноманітних обмивань та пластикових килимків (щоб не залишити назавжди слідів оргій на покривалах і килимах).

4. ЗАПРОШЕНІ. Вони приходять в основному парами. Бажано, щоб чоловіків було більше, ніж жінок. Це потрібно для передачі естафети від тих, хто вже вивергнув свої протуберанці й поновлюють сили. Чоловіки повинні бути такими ж красивими, як і жінки. Бажано, щоб більшість запрошених знали одне одного — це потрібно для того, щоб уникнути втрати часу на «притирання». Важливо, щоб у всіх була внутрішня розкутість, бажання і очікування незвичайного. Присутність пари педерастів, садомахістів чи й навіть афганської борзої може надати святу витонченого колориту. Дотримуйтесь принципу: будьте різнобічними й не відступати ні перед чим. Ви можете почути стогін, зітхання, різнобічними й не відступати ні перед чим. Ви можете почути стогін, зітхання, плач, але все це — мелодія щастя.

5. СЛОВА. Я вже казала, що довгий час була загальмованою в цьому розумінні. Перший мужчина, котрий навчив мене жуїрити, розповів, що найнепристойніші, брудні слова вночі можуть викликати воістину прометеєвську ерекцію у чоловіків і нюгарські припливи хвиль у жінок. Мені важко відтворювати ці слова письмово. Найкраща усна поезія може трансформуватися через друковане слово у вульгарний витвір секс-шопа.

Дорогий читачу, сестри-читачки, не читайте цього, але почуйте і промовте це в ліжку, коли будете насолоджуватися коханням: «...мене сильніше, я люблю твій товстий.. кусай мене, входь глибше...» Так можна продовжувати до безкінечності, і оргазм не один раз буде супроводжувати ці слова. В любові слово — золото! Воно змушує тіло відлавитися сповна.

Мені подобається, щоб мене бачили. Дюжини пар очей і членів я вже пізнала в задоволенні. Пізніше кіно стало моїм покликанням, і я щаслива усвідомлювати те, що моє тіло стало таким знаменитим у Парижі, як і Тріумфальна арка чи Пантеон. Я хочу бути першою у всьому. В кінематографі я починала організатором, експериментатором, сценаристом. Я спокійно приймала участь у всіх кінопробах усіх масштабів сексуальності. Гадаю, що мій останній стогін буде стогоном вдоволення.

Я відкривала для себе також і радощі істинної дружби. Певна, що варті співчуття ті, хто думає, що любов і дружба несумісні. Моїх кращих товаришів, друзів я знаходила в колективних сеансах. Нерідко ми знаходили одне одного для участі у фільмі. Чоловіка, з яким я жила три роки — Жерара, я зустріла на оргії. Найміцніші дружні почуття можуть виникнути після гарячих обіймів.

У мене набагато більше приятелів, аніж подруг. Я зустрічала небагато жінок, яких я могла б назвати справді чудовими, більшість із них ще носять відбиток тисячолітньої рабської залежності, і це тільки тому, що година звільнення ще не пробила в їхньому розумі.

Сцени спільного життя

Я зустріла Жерара, мого прекрасного Пігмаліона, на вечорі у друзів. В цей момент я обдаровувала свою подругу ласкою язика. Раптом я відчула, що хтось заволодів мною ззаду. Зачарована таким несподіваним штурмом і не маючи змоги обернутися, я поцікавилась у подруги — хто цей нападник? «Як, ти не знаєш Жерара? — здивувалася подруга. — Тоді дозволь вас познайомити... Жерар — це Сільвія!..» Знайомство відбулося без перерви у наших заняттях. Потім ми лежали поруч, він сказав щось банальне. Я подумала: «Ось ще один, у кого все в кінці і нічого в голові». Потім він запитав: «Чи знаєте, медемуазель, що таке еротика?» Я відповіла: «Еротики не існує, вона у кожного своя. Я її розумію так, як хочеться мені». Тоді він мовчки і добросовісно знову взявся до справи, в якій був великим майстром.

Наступного дня ми зустрілися з ним у інших друзів і він запросив мене до клубу любителів природи, призначив побачення на десяту ранку. Бесідуючи з ним в авто, я відчула, що він привабливий, але в дорозі нас застав дощ і ми повернулися назад. Він зателефонував наступного тижня і запросив в поїздку до Ніцци, де у нього була якісь справи. Не знаю чому, але я погодилася, хоч Ніцца — це не Ріо-де-Жанейро. Там ми відсвяткували прихід нового, 1973 року. З тих пір ми не розлучалися і стали жити разом. У нас була дивна любов. Кожний поважав свободу іншого. У нас був однаковий сексуальний смак, однакове бажання надмірного. Я могла, наприклад, на тиждень лоїхати з коханцем, привести додому друзів — це не нуртувало його. Навпаки, він часто вже з приготовленим до задоволень членом виходив зі своєї кімнати, щоб приєднатися до наших ігор. А ті, хто соромився його присутності, незабаром переставали мене цікавити. Жерар прищепив мені смак до повної свободи і формував мій світогляд.

Ревність — це прерогатив людей нервових, невпевнених в собі. Жерар утілював в собі емоційну стабільність і психологічну впевненість. Ось чому мені було так важко з ним розлучитися, коли він став набридати мені.

Йому було 48 років, він — бізнесмен, прожив холостяком до 35 років, потім одружився на дівчині, яка поділяла його нахил до колективних зборищ. Все йшло добре до того часу, поки народився син. Це змінило все. Вона не хотіла більше нікуди ходити, влаштовувала йому сцени, хоча він завжди відчував більше любові до задоволень, аніж до жінок, які йому це задоволення приносили. Він ніколи не був ревнивим, і жінки часто йому дорікали за це. «Якщо не ревнуєш, значить — не любиш!». Звичайно, вони помилялись. Навпаки, чим більше йому подобалася жінка, тим більше задоволення він мав від того, що інші також можуть отримати насолоду з нею.

З Жераром ми частенько вирушали на паломництво в Булонський ліс. Величавий ліс, колишнє стратегічне місце гультяїв, котрі грабували тут сеньйорів, які повертались з хрестових походів, тепер став улюбленим місцем гультіпак та жуїрів. Сексуальна ієрархія Булонського лісу розподіляється в залежності від контингента. Там є африканські студенти із університету Дофін, котрі демонструють свої багаті природні дари жителів країн третього світу любителям автомобільних прогулянок на свіжому повітрі, є гай гравесті, квартал повій. Ста-

більності цін на цьому ринку чудес може позаздрити Міністерство фінансів. 30 франків за звичайні послуги, 50 — за введення у нові жанри. Ми часто ходили туди з друзями, насолоджувалися в тіні дерев, листя яких служителі восени загрібають разом з презервативами. Найбільш захоплюючим задоволенням для нас було відвідування площі Клода Дебюссі. Я відома тут як примадона лісу. Щойно наш автомобіль зупинявся, з кущів до нас прямували зо три десятка любителів з ліхтариками в одній руці і з ще не підготовленими «приборами» в другій. Промені світла спрямовані на мою «Тріумфальну арку», я задираю спідницю і починаю ласкати себе, вони роблять з собою теж саме. Колективний онанізм, варт уваги Фелліні. Підштовхувана моїми друзями, я виходжу завтомобіля і спираюсь спиною до стовбура дерева. Гостинно розвівши ноги і розкинувши руки для обіймів, я запрошую п'ятьох-шістьох вже підготовлених вибранців, котрі по черзі радісно входять в мене, не промовляючи жодного слова. Я насолоджуюсь один раз, два, три, — потім насолода захоплює мене всю. Нарешті, концерт на відкритому повітрі закінчується. Мені дякують, і ми залишаємо присталище, щоб зайнятися заслуженою вечерею.

Булонський ліс залишається, незважаючи ні на що, моєю улюбленою капличею. Коли приходить літо, він перетворюється в грандіозну ярмарку, де кожен може виявити своє лібідо серед квітів і дерев, і бог вдоволень завжди визнає своїх.

Опівночі ми з моїм другом Філіпе зупиняємо таксі біля магазину «Матіньон» і починаємо зображати з себе розгублених провінціалів, які вперше потрапили до столиці. «Чи не можете ви відвезти нас у Булонський ліс? Кажуть, там дуже цікаво». — «Навіщо це вам? Вночі там тільки проститутки». Ми наполягаємо. «Нам розповідали, що там розігруються справжні спектаклі». Але таксист продовжує нас переконувати: «Якщо вам хочеться побачити щось цікаве з нічного життя Парижу, то є одне місце, де збирається багато автомашин, і там відбувається вільний обмін за принципом «пара шукає пару». І ми їдемо до площі Дофіни, але цього разу там майже нікого не було. Тоді я сказала, що читала статтю, в якій уміщено карту Булонського лісу. На ній червоними хрестиками помічені були місця зібрань любителів підглядлятися з-за кущів на секс-шоу, синіми хрестиками помічені були місця, де збиралися ексгібіціоністи, тож я могла б показати ці місця. Врешті таксист погоджується нас відвезти туди, і через півгодини ми зупиняємося в лісі, вимикаємо фари і починаємо чекати. Не проходить і п'яти хвилин, як з'являються наші з ліхтариками і вийнятими членами. Сеанс розпочинається. Водій у жасі: «Мене позбавлять прав! Потрібно негайно їхати звідсі!». Я його заспокоюю, по тому повільно задираю спідницю — вмить встановлюється тиша, таксист віддається владі сексуального торнадо. Пожалівши його, ми залишаємо ліс і їдемо в Нейї.

Там я йому кажу, що будь-яка праця повинна бути винагородженою і пропоную йому чайові. Він, що травмований баченням дюжини онаністів, близький до того, щоб вивергнути запізнілу еякуляцію. Я знову пожаліла його: виходжу з автомобіля і ротом допомагаю йому здобути полегшення. Потім ми заплатили йому за лічильником і додатково на миття машини. Задоволений, заспокоєний, він розговорився і зізнався: «Взагалі, я не шофер, а актор». — «Але чому ж ви працюєте на таксі?» — «Якийсь час я не міг знайти роботу за спеціальністю, мені пропонували тільки ролі в порнофільмах». І став називати кіностудії, які я добре знаю. О боже! Колега! Я прочитала йому лекцію, пояснивши педагогічну, етичну і громадянську цінність повнометражних фільмів цієї категорії.

Тільки в Булонському лісі трапляються такі зустрічі і згуртовується братство.

(Далі буде).

Оксана ТКАЧ

НАЙСОЛОДШЕ ЯБЛУКО

* * *

Я звикаю. До всього.
Звикаю, мов схимник — до келій.
Обезбарвилось небо,
і стисло цикадами слух.
Це останні цикади,
як пам'ять в осінній оселі,
де притишено час,
пригальмовано біль,
погамовано рух.

Кожне слово — пророче,
і кожне видіння — пророче.
Гола гілочка терну
затерпла у теплих руках.
Я спинилась над світом,
неначе підстрелений птах.
Я нічого не знаю
і знати нічого не хочу.

Я втечу — і не знатиму,
як ти за мною горітимеш,
і не встежать за мною тепер
чорні очі ожин.
Я звільнюся, звільнюся,
хоч що мені ти говоритимеш,
і тому ти сьогодні
нічого мені не кажи.

Бо вертеп зупинивсь,
і нікому нічого не треба.
Ти мені не заводиш,
і я таки нікі втечу
до чужого Фліунта
шукати святилища Геби,
хоч мені з того краю
ще й досі ні слова не чуть.

Пригальмовано біль,
і поволі виважує «соль»
біла скибка октави
на чорному тлі падолисту.
Вириваюсь із себе
у слід здичавілого міста,
в невигойний кривавець
невтішних його парасоль.

БІЛИЙ ТРАМВАЙ

I

Наше кохання —
білий трамвай,
на підніжку якого
скочило літо.

II

«Від кохання до ненависті —
одни крок», —
кажеш ти

А я люблю тебе,
коли
схиляєш голову
мені на коліна,
коли
безпричинна лють
прориваться схлипом
на твій голос
у телефонній трубці,
коли
ненавиджу всіх...

коли
ти говориш:
«Від кохання до ненависті —
один крок»,—
і сам у це
не віриш.

III.

Ти для мене—
найсолодше яблуко.
Але до нього
так високо,
як до вирію.
Та коли б
тихої —
з низенькою стелею —
осені
воно упало до ніг
і я стисла
його
рукою,
то чи було б тоді
найкращим?

* * *

Твоїх долонь всенощна сліпота.
Вікно вузеньке — смужкою
скорботи.
Сьогодні Київ знято із хреста,
І я, тобою сповнена достоту,
Обожнюю і спрагло так ловлю
Твоїх акордів колихливу низку.
Так здалеку, так неймовірно
зблизька
Люблю тебе. Так раптом —
і люблю.
І котиться, і гине в горлі скрик...
Я ще не знаю, ким для тебе стану.
Я знаю тільки: руки. голос, вік —
Люблю тебе уперше і — востаннє.

* * *

Незнайомє містечко
вихлипує вранішнє соло,
І долоню кладе на чоло
потойбічна печаль.
Прокидається будень —
за святом —
і дихає кволо.
І чомусь підвіконня
пахне крихтами
з калача.

Обвиваєш натомлені пальці
вологим цілунком,
рушником підперезано
люстра гойдливу свічу.
І — мовчу.
Але десь прориваються лунко
на омиті алеї душі
поголоски плачу.

* * *

Чи це було, чи не було —
Не спом'яну того віднині.
Дощить. Уже четвертий днині
Дощ виціловує чоло.

Ні в чому сенсу не знайти.
Малюю осені обличчя:
І чайки збилися на вічє,
Й мені не віриться, що ти...

Напевно, се такий покон...
І щось вертати вже не варто.
Твоїх дощів прозора варта
Запахла яблуком у сон.

Тепер здається: давнє зло
Стліва на вранішній годині.
Дощить. Уже четвертій днині
Дощ виціловує чоло.

* * *

Отак і живемо. В усталеності днини
Летять чужі свічки на слюдяне
вікно.
Скороминущих снів благенька
пелерина
Лишилася дивувать в забутому вікно.
Роздряпує вікно з морозу вкляклий
віхоть,
Витравлює свічок рожеві міражі.
Мені б тепер на світ кружалечко
продихать,
Уже не боючись незримої межі.
Отак і живемо. Мій білий світ
на п'яльцях
Під голкою уже не плаче,
не кричить.
Занурюються в сніг твої тендітні
пальці,
І поцілунок дня стліває на плечі.

* * *

Я так хочу сьогодні! —
навмисне спізнюся на рантку:
стигне животень жовто
у сонці, в мені, доокруж.
Вичахають чаї
в золотих філіжанках калюж,
застигає навколішках осінь
в блакитних пуантах.
Обперізують плоть
божевільні вітри-хмарочоси,
затуляю долонею
неба пошарпаний шовк...
Насуваю на очі
смугастий рудий капюшон —
осінь.

* * *

Приходили боги,
немов до храму Тота,
у наш убогий дім,
в наш опустілий сад,
де довго прожила
остання літня нота
і долілиць упав
безсилий листопад.

Приходили боги
в сорочках полотняних,
сідали круг вогню
і руки гріли там.
То нам надходив час
вертатися до тями,
і їм надходив час
нас повертати нам.

Приходили боги
і стримано до ранку —
про зверснені життя,
несплачені борги...
І ми з тобою вдень
помітили на ганку
оті сліди, що їх
полишили боги.

* * *

Ніхто не знає
напам'ять номер
мого телефону
Притиснувшись чолом
до свого відображення
у нічному вікні
ніхто не чекає на мене
Навіть
таксист на стоянці
не повертає
в мій бік голови
Так просто
знесилено опустити руки
якщо не знаєш напевно
чи на тебе чекає
завтрашній день

* * *

Спинімося. Годі.
Земля обезлюдніла —
й гола.

Гріховна стезя,
де щеночі долоні мовчать.
На синю троянду з мого
нерозкутого кола
покладено снігу
просолену білу печать.
Судомно облизує місто
потріскані губи,
і дивиться церква
пустими очима
на світ.
А пам'ять уже не знаходить,
а губить і губить,
складаючи
часу безладно скупий оповід.
Я й досі не знаю,
де церкви моєї основа,
але, якщо вірити в Бога
і вірити в сни,
я ще прилучуся
до теплого синього слова,
до синіх троянд і до синього
схлипу весни.

КРИНИЦЯ

Надто довго
ти йшов
до цієї криниці

Надто довго
тут
чекали на тебе

Надто багато
було криниць
на твоєму шляху
Надто багато
й тут
було спраглих

Нехай же
стане тобі в пригоді
весь твій досвід
щоби втішитись
останньою краплею
останньої криниці
і рушити далі
на міражі
неіснуючих озер

Антоніна ЦВИД

Обертальний хрест або ФІЛОСОФІЯ ДВОХ

Поема—трилогія для жіночого голосу

(уривки)

Мій голос до Бога,
і я буду кричати,
мій голос до Бога,
й він почує мене!

Книга псалмів.
Псалом 77; 2.

На ложі моїм уночі шукала я того,
що любить його душа моя...

Пісня пісень.
Розділ 3; 1.

ПРОЛОГ

...все на круги своя...
...все на круги своя...
..усе вертає на круги своя.
отак, як я вертаюся до Тебе,
астероїдом пролітаю крізь твоє серце, —
зупини мене в нім, а то раптом
розколеться воно,
як Земля..
Млин галактичний перетре
зерно зіркове
і срібним пилом запорошить світ, і я

знов оживу у зоряній речовині
й ще не збагну.
що, живучи, я втратила життя
із втратою к о х а н н я, —
то лишень труп
блукав по колу кладовищ
у пошуках с в о г о лиця...
А світ вколочував його, як цвях,
а то, як гвинт, угвинчував у хрест дороги,
в хрест простору і часу,
у хрест, на котрім с а м розіпнутий,
як Бог,
в хрест вічності —
у хрест
н а с
д в о х!

У КОЛЄСІ ПЕЧЕРИ

1. Ця печера, — як пастка,
зробиш крок — можеш власти.
Я поки що — у с к е л і,
скеля в мене — оселя.
Ти — мій Скульптор,
я — камінь.
Руками —
без різця і сокирки —
висікаєш із мене жінку...
Прорізуються стегна і груди...
Відчуваю хребет.
Відкриваються очі в камінним обличчі —
не бачать Тебе!
Мої очі націлені в небо,
і за місяць заломлені руки...
Рухай не рухай — я нежива,
в камені голова.
О, ти мій Сталактит, —
Ти мій Бог, мій Творець!
Навпростець пада крапля твоя —
на чоло моє, мертве волосся,
на плечі і груди, непомітно й розкуго.
Ти — мій Бог! Ти — мій Скульптор..
Я ще нежива, але ц е у ж е Я —
печера від мене сія...
3. Ця печера — як пастка.
Тисне космосу каска.
Затуляю у тиші вуха: —
замість душі — звіріюха!

Я у грудях її замучу,
я мовчу,
я несу свічу
в Собор Печери,
де Бог мій — Ти, Сталак-
тиг.
Мій Бог, Ти мене голу
впустив у вічне коло,
щоб плоть моя світилась, і біполе
у долі
просило до загину
своєї половини!
Прокляте яблуко, розколоте навпіл!
Навіщо Ти мене таку зліпив —
неповноцінну вирвав з небуття!
Тому без Нього і нема життя.
В печері всесвіту звучить орган,
і звуки скалками падуть на скелі:
...печене озеро
...кам'яний водопад
... і золотий пісок
і сонця диск — в печеру — невпопад..
Свіча оголить дзвоники грудей,
і вигин талії, й очей провалля,
і привид, що назустріч мені йде —
здаля...
Все кам'яне! Усе із сталагміту.
Іде за покликом мого магніту.
Спадає з пліч прозора опанча...
Пала свіча.
Дорога осипається з-під ніг —
лечу..
лечу...
лечу...
але твій біг
від мене віддаляється, як обрій.
О, Привид мій!
Мій безтілесний, добрий.
Мій безкінечний...
Яблуко зелене,
спокуси мене!

4. ...я до болю чула в двобої неутримне тремтіння плоті — як на плоті по річці бурхливій я пружинила під тобою... грав увесь організм в оргазмі — всього тебе хочу всього відразу! щоб у хвилі прожити вічність — вмерти впившись в тебе зубами — і воскреснуть затим, щоб вмерти — о, забаво моя забаво...

І тріщали кущі, полосую —
чи
нерозбещене тіло хтиве..
Я пручалась, втікала, а Ти вночі
знов за коси ловив і навстояч-
ки
хилитав...
хитав...

розхитував...
І відчувши солодку мою блакить,
вже не міг відпустить, —
ти дикун, ти не з тих,
щоб молить, щоб просить,
щоб сльозу пролить, —
ухопив в грандіозні свої ручища
податну пір'їнку тіла, притиснувши
до грудей, де
танок цвяха і молотка
вибивала грудна кліт-
ка.

7. Я камінна. Сиджу на Скелі.
У печері, як в келії.
В темноту попирхує свічка...
Ніч яка!
...я тонка і гладка...
І ти гладиш мене долонями —
губи, груди, лоно... холодне!
Нерухома і незворушна.
...Нащо камінь Ти з місця зрушив?
Зацілуєш плоть байдужу?
Коли душу — у жінку! — душу
не зумів Ти вдихнуть?!
Облиш.
Бо життя — спресована крапка.
А спресована крапка — камінь.
Не чіпай же мене руками,
Ти мені болиш!
Ти мене із надії висік,
з сталактиту, яко із мрії.
Ти менеч висікав, як Небо
висікало Діву Марію!
А я — інша. А я — камінна!
Не запліднена вічним Духом!
У тобі вибухає мозок.
Рвійно падаєш на коліна.
Обплітають мій стан Твої руки.
Завмирає в лоні обличчя —
каліче!
Непробуджену плоть мою кличе.
Плоть... під краплями Сталактиту!..
Утікай! Бо обом в сталагміті
замурованим бути нам, — пополам
розділивши один талан...

ОБЕРТАЮСЯ В ТОБІ, ЯКО В НЕБІ

Крім дійсності —
нічого у сім світі.
А в дійсності — нічого, окрім Тебе!

Зливаємось в одну шалену річку,
щоб впасти в безкінечність, як у небо...
Ти — г о л о в а усесвіту.
, Я — л о н о.
Ти — д у х його.
А я — безсмертна п л о т ь.
Не розколоть наш хрест!
Не розколоть, —
допоки світ увесь не захолоне.
Злива і смерк.
І прірви паща.
Трави сплітають напропаще!
Пада під ноги плащ, як х/б.
...д а й я з и ч о к я з і г р і ю т е б е...
Дощ не на поміч в шаленому герці.
Дощ виливає серце із серця.
Котиться сукня обірвана — з пліч...
Котиться з персів сполохана ніч...
Котяться руки з розплетених кіс...
Котяться лопнуті гудзики ніщо
Мокре волосся обох накрива —
котяться небом — кущі, дерева...
Втримать несила пісок і... мене!
Котиться всесвіту камінь — мине!
Котяться сплетені наші тіла
в самісіньку прірву!..
Тобі я дала
небо і море,
лиш землю з-під ніг
вибила серцем —
навзнак! Навідліг!
Плоть моя просить в с е в и ш н ь о г о болю...
Не на край світу — в с м е р т ь за Тобою!
У невагомість, де зір дзеркала
множать—
дві люстри сліпучі — тіла...
З богом кохалась я!
З духом Святим!
Криком проріже майбутнє мій син.
Плоть розчинилась, як зоряний пил.
Ти мене пив...
О, як Ти мене пив!
... сук молодий на дереві —
і лоно,
притисните до нього.
і ноги
диким виноградом
гладку кору оповивають,
зелений мох лоскоче...
Хочеш?
...я Тебе хо-
чу...

...моху пушок зелений до лона — вологий як твоя долоня і виноград на зелень і на скроні і на незайману мою корону у роті перекочую язик твій мов ягоду червону — Чюрльоніс кладе мазки на біле полотно і жінка проявляється на фотострічці — ой боляче ой бо!.. — а виноград вже стрімко хапа за стегна й на собі колише — дерево не дише так він сповив нас дерево не дише — лише

нуртує сік і пульсує сік із глибини висотує страждання і ридання з'являється на зрізі мов кров червона... Чюрльоніс...

Ти — мій Чюрльоніс!
Чаруй, малюй мене — я вся твоя.
Ти — муж мій, Бог мій,
Я тобі — жона.
Я вся податна, піді мною прірва...
Коріння Древа й те вже ледь трима!
... і Ти — в ногах — на волосок від смерті...
Мій гріх великий — слід за нього
вмерти.
І світ-вампір.
І вже мене —
нема.

Є тільки Бог!
І тільки шлях до Бога.
І — ти,
утворений не лиш для того,
щоби енергією Духу свого
живить Природи пашу.
Ogого, як довго, довго все моє єство
із тла своєї відсутності
Тебе
благало в долі, —
як сласної сутності!
Я гину. Без Тебе я гину.
Богам, що мною створені, —
не вірю:
Бог є лиш Той. —
із ким ти є — Богиня!

СМЕРТЕЛЬНА ПЕТЛЯ

О, мій любий,
жорстокий мій, швидкість збавляй:
відризаються руки уже від руля.
відлетіла Земля, як закручений м'яч,
у вселенські ворота!
Й до Звізди не дістать, —
хоч кричи, а хоч плач...
Ти — мій Бог, мій Палач!
...Ти мій рот затуляєш своїм ротом...
Наша кругла площадка —
розкручений диск.
Ми у центрі Звізди,
і навколо Звізди,
і крізь душі Звізда
протіка, як вода...
Невагомість, швидкість,

круг, висота!
Астероїд пронизує наскрізно —
страх!
Але блуза тріщить, оголяючи стан,
і сполоханий п т а х
несподівано сміло
забився у клітці
мого
тіла.
...відпусти, одпусти
Ти мене з висоти,
щоб на Землю зійти,
щоб косу заплести, —
тільки
закрутив, розкрутив
мене знов, як мотив,
як магнітофонну
еротичну плівку...
Невагомість і хрест
двох палаючих тіл...
Хто сей хрест засвітив?
Хто його розкрутив —
чи мій зір, чи мій зрив, —
Так, що вже й не збагнути, що це:
круглий диск золотий,
чи палаюче сон —
це?!
...Не напе'ться сп'янілий Ерот
із лози виноградної —
..очі в очі...
...плоть у плоть...
...рот в рот...
Защеміла органу найтонша струна —
ось тобі
на
сповна
за те, що не давалась, пручалась,
що висоти, наче д н а, боялась!
впорізь ми — половинки,
не наша у тім вина.
люба, жадана моя, неземна-а-а-а...
...Чо-ортове колесо.
Бог.
Сатана.
...дихай у мене — ніхто не зна...

ЕПІЛОГ

...І впустив господь нас голих
в коло —
врізнобіч, —

щоб ми неслись одне одному навстріч,
в обіймах вмирали в спресованій точці життя,
і, розминувшись в ній,
мчали вище,
далі.. —
з одного сторіччя в інше —
по висхідній спіралі,
щоб знову і знову
витками віків
нестися назустріч, як в рай,
продовжуючи життя спіраль...

Комахою колом повзеш і гадаєш, —
ні кінця, ні початку шлях твій не має,
бо не знаходиш...
Космічний холод
наверху твого кола,
внизу — земля,
в яку повернеться ще плоть твоя,
бо дух назад відкличе космос...

І, розіпнутий на колесі невагомості,
кров у власну плоть,
як в могилу, проллєш...
І зрадіє вічна зима...
І збагнеш — нічого нема
в світі, глибшого від могили...
Збагнеш, коли сам
на колесі с в о ї м загинеш!
Та в могилу, як в річку,
не ввійдеш двічі,
тому ти — вічний!
Повторимось...
Але т в о є обличчя
у м о ї х колінах
не повториться ніколи —
спіральне коло!
...спіральне коло...

І все ж!
Заки ще крутиться Земля,
заки іще існуєм Ти і Я,
заки сей світ з живих клітинок зліплений, —
під Всевидющим Оком прозріливим
цілунком
замикаєм круг розірваний!
Ти — небо.
Я — земля.
Ковтає хвіст змія...
Круг всесвіту розкручує гончар
і створює горня, —
... все на круги своя...
в с е н а к р у г и с в о я
все
н а к р у г и
с в о я.

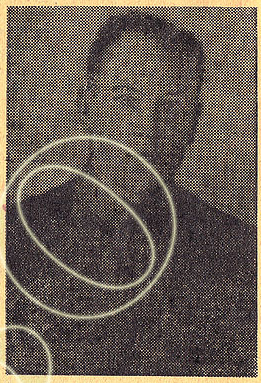
м. Київ.

ОТАМАНІАДА КЛИМА ПОЛІЩУКА

З цього числа журналу ми пропонуємо читачам вельми цікаву, самобутню і захоплюючу річ — роман Клима Поліщука «Гуляйпільський батько». Сама назва вже багато про що скаже навіть тому, хто має доволі побіжне, поверхове уявлення про події на Україні за доби першого намагання побудови української Держави. У центрі твору — наскільки відома, настільки й невивчена та суперечлива особа Нестора Івановича Махна. Однак роман цей, написаний у пригодницькому ключі, не є біографічним. Тим паче не можна його прилаштувати до жанру історичної белетристики. Радше всього, справедливо буде дати йому визначення авторської версії тих явищ і подій, що пов'язані з гуляйпільською «вольницею» під орудою Махна.

Хоч центральною у творі є постать грізного отамана-анархіста, та основні сюжетні лінії розгортаються навколо неї. Тобто автор не ставить собі за мету зобразити Нестора Махна як «чисто» історичну особу. Клима Поліщука більше захоплює можливість дослідити природу селянських виступів, стихію повстанського руху. Отож, якщо розглядати «Гуляйпільського батька» саме з цих позицій, то стає очевидним, що роман є своєрідним завершенням великого циклу творів, який умовно можна назвати отаманіадою Клима Поліщука. Адже раніше, починаючи із тисяча дев'ятсот дев'ятнадцятого року, письменник створив і видрукував ряд романів, повістей, оповідань і нарисів на «повстанську» тему, у яких зображено отаманів Марусю Соколовську (повість «Отаманша Соколовська»), Мудрика (оповідання «На волі»), Зеленого (роман «Отаман Зелений»). А ще, скажімо, якщо взяти до рук книжечку «Червоне марево» (видана 1921 року), то не важко помітити, що чи не половина уміщених тут творів так чи інакше стосується саме «повстанської» теми. У той же час не можна сказати, що Клим Поліщук був оспівувачем селянських повстань, братовбивчої боротьби загалом. Він — повторимося — прагнув мистецьки вивчити, зрозуміти, дослідити одну з найтрагічніших сторінок громадянської війни. Не будемо зараз говорити про те, чи вдалося йому це повною мірою, залишимо право на висновки за читачами.

Що ж до «Гуляйпільського батька», то зазначимо ще, що від середини двадцятих, коли роман з'явився друком у коломийському видавництві «ОКА» (перша частина — у 1925-му, друга — роком пізніше), він не перевидавався ні у нас, ні за

Клим **ПОЛІЩУК** на засланні. 1932 рік, с. Долинське в Казахстані.

кордоном. Та й узагалі книжка ця давно вже стало великою бібліографічною рідкістю.

Залишається наприкінець сказати кілька слів про самого автора. Народився Клим Лаврінович Поліщук 25 листопада 1891 року в Краснополі (нині — село Чудновського району Житомирської області). Літературою захоплювався ще з дитинства. Дебютував як письменник у львівському журналі «Ілюстрована Україна» у віці двадцяти трьох літ. Писав вірші, прозу, захоплювався малюванням (певний час навіть навчався в художньо-рисувальному училищі при Академії мистецтв в Петербурзі), був непоганим фотографом. 1917 року вийшла перша книжка — збірка поезій «Співи в полях» (Валк, Ліфляндія). У наступні роки побачили світ прозові та поетичні книжки «Серед могил і руїн», «Тіні минулого. Волинські легенди», «Веселе в сумному», «Скарби віків. Українські легенди», повість «Світ червоний» та цілий ряд інших. В 1920—1925 роках жив на Галичині. Тут видавав тижневик «Український емігрант» та редагував місячник «Мамай». Після повернення на Велику Україну певний час мешкав у Харкові. Наприкінці двадцятих за звинуваченнями в антирадянській діяльності його заарештовують. На волю К. Поліщук так і не вийшов — загинув 1937 року на Соловках.

Василь ВРУБЛЕВСЬКИЙ.

Клим ПОЛІЩУК

ГУЛЯЙПІЛЬСЬКИЙ БАТЬКО

Роман у двох частинах

ЧАСТИНА ПЕРША

БЕНТЕЖНИЙ ДУХ

I.

То була надзвичайно дивна весна... Весна першого року революції, коли, здавалося, цвіли й розцвітали не тільки одні дерева, але й сумні лиця віками гноблених людей... Тієї весни майже ніхто не помітив, коли саме зникли останні сніги, а на широких Запоріжських степах загули й загомоніли зелені шуми, які, єднаючись зі співами Революції, заглушали в людських серцях чуття смутку й наповнювали їх буйною радістю волі.

А той смуток усе ж таки був, і йшов він десь із далени німої, де безупинно лилася кров, де ніхто не довірявся несподіваній радості і де всі дивилися в страшне лице невблаганної смерті, яка байдуже, як призначення долі, блукала попід плотами прифронтових сіл, сміючися й глу-

NN 5—12.

зуючи з тих прапорів, що червоними маками цвіли над рядами революційних військ, які в ім'я Революції продовжували ту огидну забаву, що розпочали гнобителі людства. Тривога й непевність наповнювала мільйони сердець сірих людей і вже ніхто з них не знав — де початок правди, де кінець брехні, а тільки з огнистою вірою в сліпий керунок долі дивилися на свої червоні прапори й терпляче ждали якогось кінця...

Дехто, більш сміливий і нетерпеливий, починав галасувати:

— Геть ганебну війну!..

Інші, що були твердіші, мовчали й чекали.

Були ж і такі, що вже нічого не хотіли ждати, а як сновії плентались полями й лісами у глибинь країни, де всі пізнали красоту весни й радість Революції, несучи з собою сонну силу великого буту, якому ще не настав час повстати, але який уже вихохувався в лоні мільйонної, важко ображеної, народної душі. І коли такі сновиди приходили в село, то вже ніхто не називав їх дизертирами, як то було раніше, а разом із ними гомоніли про якусь помсту, у відповідь на що линули з міста тривожні свищики заводів й запально кликав рішучий голос робітника:

— Бережіть Революцію!..

На широких просторах запоріжського степу стелилася тепла весняна ніч. Велике село Гуляй-Поле спало і не спало. Натомлені за довгий день польовою роботою статечні господарі сиділи коло своїх хат і цікаво прислухалися до того, що говорила між собою молодь. Завтра Перше мая і гуляйпільці ще заздалегідь почали святкувати його. Хто приїшов з вугляних копальень, хто приїхав із Січеславських заводів, а хто сновидою сумною з далекого фронту вернувся, і враз усе село задрожало від завзятого гомону, бо не дарма ж кажуть старі перекази, начебто колись, як ще Великий Луг був, один гуляющий запорожець тут собі зимовник поставив. Про його життя й буття старі люди знали багато казок усяких, але напевно відомо, що як із славного Запоріжжя зосталася одна тільки слава, то тут ціле село стало, яке чомусь назвалося Гуляй-Полем, і таким зосталося аж до весни першого року Революції.

Колись, кажуть, гуляйпільці жили собі вільно. Одні вдома господарювали, другі в Дніпрі рибу ловили, а треті в Крим по сіль їздили, і ніхто не знав біди ніякої, аж заки не зміцнилися нові порядки й не запанували царські жандарми. Однак, це ще було півбіди, бо хоч і важко давалося чумакам — чумакування, а рибалкам — рибальство, але все ж таки можна ще було якось жити.

Справжня біда прийшла щойно тоді, коли через Гуляй-Поле провели залізницю, яка невідомо де починалася і не знати де кінчалася, а тією залізницею наїхали в степи вчені пани і стали чогось нишпорити... Люди гадали, що вони запоріжських скарбів шукали, але скоро виявилося, що це була неправда, бо замість скарбів старих знайшли поклади камінного вугілля та заліза, а з того часу серед степів з'явилися цілі вугляні гори, які добувалися з-під землі руками колишніх чумаків та рибалок, і тільки одні господарі — що коло землі працювали, затрималися ще на своїх давніх місцях...

Літа за літами минали, одні люди родились, другі вмирали й малопомалу стали забуватися давні звичаї, замість яких виробився славний на всю Запоріжську землю «гуляйпільський норов», а тоді гуляйпільців стали знати — в степу при косовиці, в копальнях при важкій тачці з вугілем, в чавунолитних заводах при пекельно розпаленій печі, в шинку за квартою горілки, в тюрмі за залізними гратами та на етапі каторжників, що йшли на Сибір у важких кайданах... Бачили ще їх і на барикадах у Січеславі в часи революційної борні 1906 року, і ще бачили їх також — сумних і тихих — у церкві при святому причасті у великий піст... А через

це саме ніхто не міг їх назвати — ні ледачими, ні працьовитими, ні злодіями, ні богобійними, але всі казали:

— О, то гуляйпільці!..

І от перша весна Революції і перше революційне свято першого травня!..

II.

У просторій хаті вчителя Воленка, яка знаходилася в новому, касарняного типу, мурованому будинку сільської школи, було шумно і весело. Тут зібралася чимала громадка людей, яка, розмістившися навколо круглого стола, пила заправлений цукром «гуляйпільський» самогон і провадила між собою жваву розмову. Кімната була свіжо вибілена крейдою, дерев'яна підлога вимальована червоною фарбою, в правому від дверей кутку кімнати стояло скромне ліжко господаря, над яким висіли рядочком три малюнки олівцем, що уявляли собою портрет молодої з виразом незрозумілої тривоги в очах, чудової жінки. Осторонь від цих малюнків, посередині стіни, висіли невеличкі портрети Льва Толстого й Тараса Шевченка, зверху яких визирав із хмари тютюнового диму великий портрет творця анархистичного руху — князя Кропоткіна. В лівому кутку, коло кафльової грубки, висів на всю стіну чорний прапор з білим людським черепом, посередині якого був напис: «Руйнуй, щоб будувати!». На столі, за яким засідало товариство, між плямками самогону та миски закусок, лежали цілі купи різнобарвних брошур, декілька аркушів чистого паперу і два бравніги. Господар кімнати — високий і сухорлявий, середніх літ чоловік — сидів осторонь від стола на маленькому дерев'яному стільчику й безупинно говорив. І коли говорив, то в його, трошки приплющених, злото-карих очах світилося щось середнє між високим розумом і низькою хитрістю, а його буйні чорні кучері та смагляве, гладенько виголене лице нагадувало собою лице сектантського фанатика або мандрівного актора.

Поруч нього сидів чизький та міцний понурий парубок, який своєю одежею, як вузькими, діагоналевими синіми штанами, так і сірим френчем, нагадував військового писаря. Його кругле, як місяць у підповня, лице було байдуже й невиразне, тільки одні маленькі сірі очі гостро позирали на присутніх, наче в чомусь підозрювали їх. Говорив він мало, а все більше слухав і тільки тоді, коли хто із товариства звертався чого-будь безпосередньо до нього, він повільно повертався в його бік і здвигав раменами:

— Н-н-не знаю...

Присутні майже не звертали на нього ніякої уваги, тим більше, що господар заздалегідь попередив усіх, що «Петрик, — як звали понурого парубка, — переживає важку духовну кризу»...

Натомість увага всіх скупчувалася коло молодого, стрункого, з гарним, чорнобривим лицем матроса Ляща, який навіть сидячи за столом, пишався своєю матроською шапкою, пояснюючи це тим, що «надзвичайно» любить морський простір, який начебто мав якийсь зв'язок із його шапкою.

З ним цікаво перекидалася жартівливими словами молода, повна краси і сили дівчина, яка сиділа поруч нього. Лице цієї дівчини нагадувало собою лице тієї жінки, що було на малюнках, лише з тією різницею, що замість тривоги в її очах світилася одчайдушна пристрасть, наче в очах дикої пантери, яка щойно вийшла із лісових хащів на осяяний сонцем степовий простір.

Проти неї сидів довгий і худий, з блідим нервовим обличчям і довгенькою рудою борідкою, одягнутий в широку чорну блузу посланець Січевського «совіту» військових та робітничих депутатів — робітник Гурко, який, нахиляючись через стіл, намагався відвернути її увагу від молодого

матроса в той спосіб, що раз-і-раз задавав їй одне і те саме запитання:

— Чи знаєте ви, товаришко Орисю, в чому саме зміст Революції?

Молода дівчина на хвилину повернулася до нього лицем і неуважно кидала:

— Дух руйнуючий є дух будуючий!.. Але ви, товаришу, цього не зрозумієте...

— Я?!. Чому?!. — Спалахував Гурко, але Орися вже знову говорила з матросом.

Мовчки також сиділи й позирали на неї декілька жовнірів у сірих блузках, серед яких особливо цікавим здавалося лице невеличкого й жилуватого жовнірика, який, дивлячись кудись понад голови присутніх, задумливо пив самогон.

— Чому не зрозумію? — все ще допитувався Гурко, але його рішуче перебив сам господар:

— Тому що Революція для вас є лише засіб, а не мета! Ви, соціалісти, бачите в Революції лише те, що дає вам змогу створити у ній свою владу, а тим самим витворити новий режим і змусити всіх терпіти його, що фактично рівняється контрреволюції...

— Почекайте! — закричав Гурко. — Я дійсно не розумію цього, товаришу! Ми боремося за право робітничої й селянської маси для того, щоб вона стала вільною, що є цілком ясним і зрозумілим, але бачити в цьому якийсь новий режим, що рівнявся б контрреволюції, дійсно щось незрозуміле! Скажіть ліпше, як ви це розумієте?..

— Просто!.. — сказав господар. — Як усе, що постає із вимог життя, а не із теорій...

— Наприклад?

— Без усяких прикладів! — стрепенув буйними кучерями господар.— Адже ж ясно, що Революція виникла сама собою, з волі маси, а тому нічого перешкоджати їй. Усякі спроби в цьому напрямку рано чи пізно, а скінчаться повною невдачею. Вже й тепер бачимо ознаки тієї невдачі, коли вони з'ясуються, ми виступимо і візьмемо кермо до своїх рук...

— Чи не кермо бунту?.. — скривився нервово Гурко.

Господар презирливо всміхнувся:

— Як хочете, але мусите знати, що коли ви приїхали так освідомляти гуляйпільську громаду, то вам нічого робити тут...

— Чому? — здивовано глянув Гурко. — Адже ж знаєте, що приїхав я сюди для того, щоб належно поінформувати населення про хід Революції, бо, як вам відомо, у Києві створилася якась Національна Рада, яка руйнує наш єдиний революційний фронт в той час, як у Петербурзі розвиває свою діяльність приїжджа з Німеччини група соціальних максималістів, які пропагують негайний мир...

— Ну, товаришу!.. — озвався грубим голосом понурий парубок. — Очевидно, ви самі як слід не знаєте, коли гадаєте, що Рада веде руйнівницьку роботу або що та група соціальних максималістів мусила приїхати аж із Німеччини!.. Отже, скажу вам так, що Рада є цілком природна революційно-національна народна організація України, а ота група максималістів, яку ви обвинувачуєте у пропаганді миру, є стара робітнича партія, якій я цілком співчуваю.

— Не треба війни!.. — запально крикнув невеличкий жовнір, шпурнувши чарку на розкидані по столу брошури. — Не треба нам ні війни, ні Ради, ні максималістів, ні чогось іншого, що лягало б на нас ярмом державних обов'язків! Ми надто довго терпіли, щоб тепер згодитися на нове поневолення!..

— Але ж, товаришу, соціалістична держава нікого не поневолює! — повернувся до нього Гурко.

— Брехня! — скрикнув той. — Кожний державний лад поневолює, бо у той час, як маса слухняно тягне ярмо обов'язків, купка політичних крутіїв сидить при владі й користає з праці державного мурашника...

— Адже ж яка б вільна держава не була, але все мусить мати свій уряд і належно утримувати його...

Гурко, стиснувши кулаки, намагався бути спокійним.

— Розумію! — хитнув головою жовнір, захоплюючись. — А через те саме нам не треба ніякої держави!..

— Ну, ви просто бунтовщик, товаришу! — розвів Гурко руками.

— Бунтовщик! — грізно підвівся з місця жовнірик. — Бунтовщик через те тільки, що вільно висловлюю свою думку і стою в незалежності від ваших партійних параграфів... От, подумайте! Припустимо, що ми вже створили якусь республіку, а в ній взяла верх одна політична партія, що тоді зостається нам робити? Годі, звичайно, ми мусили б закладати свою партію і вести боротьбу, метою якої було б лише захоплення влади, не більше... Отже, чи відчули б себе громадяни такої держави дійсно вільними?..

— А чому ні?! — запалювався Гурко. — Все, що ви сказали, є не більш, як звичайнісінькі обивательські міркування!.. Ви ліпше візьміть на увагу те, що громадяни такої держави мають широке виборче право й користуються ним так, як каже їм їх політичне переконання й громадське сумління!..

— Товариші! — раптом закричала Орися. — В нас сьогодні не мітинг, а товариська вечірка, на якій маємо обговорити справу з поворотом Нестора!..

— Нестора?! — спитав Гурко, нахиляючись через стіл. — Якого то Нестора?

— Махна, брата мого! — попереджаючи відповідь Орисі, сказав невеличкий жовнір.

Гурко здригнувся і його бліде лице ще більше зблідло. Повернувся до жовніра і, стараючися змінити свій недавній тон, м'яко спитався:

— Так то ваш брат?.. Де ж він тепер перебуває?..

— Був на каторзі у Зарентуї, а тепер, напевне, десь у дорозі... — неохоче відповів жовнір.

— Наскільки пригадую, так не, здається, справа з 1906 року? — так же м'яко допитувався Гурко далі.

— Так! — озвався вже сам господар. — То справа з 1906 року! Тоді ви друкували й розпихали в полях по полукіпках якісь дурні відозви, а я й Нестор були активними борцями. Бажаючи визволити декого навіть із ваших, що сиділи у Січеславській тюрмі, організували збройний напад на Бердянську повітову скарбницю. Нас було четверо, і напад був би цілком вдалий, бо ми цілком щасливо забрали гроші, і стали втікати, але по дорозі один із нашого товариства, Сокіл, попав до рук поліції і зрадив...

— Сокіл, кажете? — схопився Гурко. — Чи не той самий, що з наказу Національної Ради приїхав на Запоріжжя з якимось полковником Григоренком, щоб організувати тут якесь вільне козацтво?

— Той самий! — хитнув головою господар. — Знаю, що він тут, але чорт із ним! Головне, що зрадив і нас посадили в Бердянську тюрму. Мені пощастило втекти, але Нестора перевели у Херсон, звідки годі вже втікати... Весною 1907 року судив його Таврійський округовий суд і, як «останнього злочинця й розбишаку», засудив на дожиттєву каторгу. Спочатку вислали його в московську централю, потім — Акатуй, а останніми часами — Зарентуй... Зоставшись на волі, я постарався очистити себе і став пробувати, як би і його визволити. Двічі посилали до нього своїх посланців, зі слів яких знаємо, що він декілька разів пробував утікати і одного разу йому пощастило вирватися навіть із каторжної копальні, але

варта зробила облаву і знайшла його в хатині дроворуба. Озброївшись сокирою, він довго і завзято боронився, але нарешті мусив здатися на ласку ворогів і з того часу його стали так пильнувати, що якби не Революція, то, напевне, нічого було б і згадувать його... Тепер же, після амністії, чекаємо його тут з дня на день...

— А як же із Соколом? — хитро спитався Гурко. — Бачите, справа в тому, що тепер дехто з моїх партійних товаришів намагаються втягти його до партії, щоб таким чином збільшити свій вплив на Національну Раду...

Господар рвучким рухом руки відкинув з чола буйні кучері і махнув рукою:

— Нічого!

— Все ж таки?.. — процідив крізь зуби Гурко, не знаючи, як саме розуміти сказане.

— Легкодух він, — говорив Воленко далі. — А тому ми не хочемо ніякої — ні кари, ні помсти... На мій погляд, найкраща для нього кара, це ваша партія... Вступить до неї й покарається... Нам же плювать і тільки!..

— Перепрошую! — образився Гурко. — Судячи по ваших словах, можна подумати, що ви зумисно повстаєте проти нашої партії, а тим часом вона — авангард Революції і...

— Ха-ха-ха! — голосно зареготалися присутні. — Можна подумати, що він приїхав до нас лекції читати!..

— Інтелігент!.. — бовкнув понурий парубок, сплюнувши набік.

Гурко схопився:

— Товариші! Я ж зовсім не заслужив на таке відношення! Крім того, як вам відомо, я уповноважений партією і мушу завтра виступати перед гуляйпільською громадою...

—Ну, товаришу, зайва річ! — спокійно й твердо сказав господар.

— Чому?!.

— Тому, що гуляйпільська громада давним-давно знає оте «боріться — поборете», яке виявляється у формі загального, рівного і таємного голосування... Це, товаришу, стара казка.

— А все ж таки... — нервово скубнув себе за борідку Гурко. — Все ж таки, це досить дивно...

— Товариші! Покиньте ж ви нарешті свої пусті змагання! — крикнула Орися, беручи пляшку й наливаючи всім у чарки. — Давайте вип'ємо за скорий поворот нашого Нестора!

— Батька нашого! — промовив господар. — Так його на каторзі прозвали і так його й ми будем звати!..

— Добре, добре! — закричали присутні, тільки один Гурко сидів мовчки й на його блідому лиці виступили червоні плями.

Господар узяв чарку й виголосив:

— Хай живе дух руїни, бо він є дух будови!

— Хай живе батько Махно! — закричали всі. — Хай живе!..

Орися випила перша й навіть не скривилася, а за нею стали пити всі — хто скільки хотів і хто скільки міг.

Суперечки змінилися веселою гутіркою, серед якої раз-у-раз чулися повні завзяття вигуки матроса й хрипкі викрики жовнірів:

— Війна!.. Революція!.. Чорт видумав!..

Господар кидався від одного кінця стола до другого і все щось пояснював:

— Головне відчути і прийняти... головне скинути ярмо й визволитися... в нас глибоко сидять вайлуватий гайдамака або кислий космополіт... товаришка Орися — емансипантка, і тільки... товариш Гурко — доктринер який однією своєю присутністю наводить задуму на товариша Петрика і

той починає вагатися й сумніватися... життя — рух... революція — вогонь і кров... інше ніщо і тільки... плюнуть і тільки...

— Значиться, не так, як на фронті, що тут тобі свобода і тут тобі смерть... — плутали язиками жовніри.

Невеличкий жовнір, схилившися до Гурка, суворо говорив йому:

— Щоб ви знали, що за справжню волю життя мало дати, а кров і вогонь, що каже Воленко, — дурне!.. Все дурне!.. Правду кажу вам!..

За криком та галасом ніхто не помітив, як у кімнату ввійшов хтось незнайомий. Одягнутий у синій козацький жупан, скорше нагадував собою драматичного актора в історичній ролі, ніж військового. Його висока й крем'язна постать була трохи згорбатілою, що свідчило про характер праці, яка вимагала довгого сидіння над писальним столом, а гарне й рухливе лице виявляло незломну волю й енергію. Глибокі сині очі цікаво розглядали веселе товариство і в той же час, як ліва рука повільно розгладжувала довгі чорні вуса, права — твердо спочивала на золотому держальні кривої шаблі. По мірі того, як він дивився, його міцні стиснуті уста кривилися іронічною усмішкою, тонкі ніздрі рівного носа здригалися, як у норовистого коня, а високе шляхетне чоло прорізалося двома глибокими зморшками.

Орися саме наливала чарку, але як глянула на нього, так і застигла.

— Пугу! Пугу! — з усмішкою гукнув незнайомий.

— Хто тут?! — метнувся господар.

— Козак з Лугу! — промовив незнайомий, здіймаючи шапку.

Присутні глянули й тільки роти пороззкривали від здивування.

— Як?! З козацьким чубом?!. — спитались всі в один голос.

— Це, шановне товариство, не більш — ні менш, як той самий осередець, якого носили колись ваші гуляйпільські праді! — промовив твердо незнайомий, загортаючи за ліве вухо осередця.

— Хохол, значиться... —шепнув до Орисі Лящ, але вона наче не чула нічого. Подаючись усім своїм гнучким тілом вперед, схвильовано спиталася:

— Хто ж ви такий?

— Я полковник першого полку Вільного Козацтва! — вклонився їй незнайомий. — З наказу Національної Ради маю закласти пару полків на Запоріжжі, а знаючи гуляйпільців, гадаю набрати собі тут неабияку сотню молодців.

— Почекайте! — перебив його Лящ. — А ви документ маєте?..

— Ось мій документ! — показав полковник на свою шаблю. — Сам же я називаюся Микола Григоренко...

Лящ підскочив, наче його гадюка вкусила. Схопив зі стола бравнінг і, не цілячися, вистрілив. Присутні схопилися на ноги й кинулися до нього, але раніше, ніж встигли його схопити за руки, блиснула шабля й револьвер полетів під стіл.

Матрос, блідий—аж синій, повільно присідав додолу.

— Що ви зробили?!. — кричав Воленко. — Яке маєте право?!.

— Я маю його право! — спокійно промовив полковник, нахиляючись до матроса й беручи його за руку. — Треба ж було вибити з його рук таку непевну цяцьку... Однак раніше, ніж говорити, прикладіть йому зимній оклад, бо хоч я його вдарив лише лезом, але рука спухне, як колода.

В той час Лящ прийшов до себе і, бачучи, що полковник тримає його за руку, ніяково всміхнувся:

— Ну, й ловкий же ви!..

Настрій присутніх раптом змінився. Орися перша скористалася з цього.

— Сідайте, товаришу! — показала на вільний стілець коло себе. —

Вам з дороги випити й закусити треба, а не показувати нам свою зручність...

— Дякую! — сказав полковник. — Ви дуже привітливі, але я волів би раніш спочити... Бачите, завтра рано я мушу ще говорити з гуляйпільцями...

— Ви думаєте, що вони потребують цього? — роздратовано якось озвався Гурко. — Або, може, гадаєте виступити без попередньої згоди цього товариства?..

— А що таке? — з цікавістю повернувся до нього полковник.

— Ви раніше повинні мати дозвіл місцевої революційної влади...

— Всяка місцева влада підлягає центральній, а я приходжу з дорученням центральної влади... — сказав полковник. — Потім, я зовсім не маю говорити про владу, а про засоби боротьби за волю...

— Значить, ви проти влади?! — з палаючими очима кинувся Воленко.

— Ні! — всміхнувся полковник. — Я тільки проти тієї влади, яка є чужа нашому народові...

— Наприклад?..

— Наприклад, я тепер організую вільне козацтво, що є могутньою народною силою...

— Для чого?

— Для того, щоб народ мав чим боронити свої права...

— А чому тоді не скористатися з готового війська, яке тепер марнується на фронті?

— Готове військо до боротьби не годиться... Воно мусить розвалитися, як розвалилася російська імперія...

— Ви, здається, шовініст?..

— Ні! Я запоріжський козак нашого часу, знаю, що народ наш поневолений і що він мусить визволитися...

— Чи не шляхом війни з революційною Росією? — єхидно закинув Гурко, але Воленко перебив його:

— Ну, так ви спробуйте говорити про це з гуляйпільцями... Мусите навіть говорити!..

— А так, так! — понуро бовкнув мовчазний Петрик. — Запорожці були анархістами і це було б дуже цікаво, щоб...

В той час ізнадвору почувся якийсь крик і голос, крізь який сумно й гривожно гули гвалтові дзвони. Велике вікно у хаті запалало червоною загравою величезної пожежі, при світлі якої, здавалося, забігали й закричали самі хати селянські. Воленко, покинувши говорити, метнувся до вікна й дрижачим голосом урочисто вирік:

— Ось вона, Революція!.. Ось її свято першого мая!..

Присутні захвилювалися. Крик і галас надворі все зростав. Хтось великий і чорний пробіг повз вікно, кинувши одне тільки слово:

— Фронтовики на залізниці спирт палять!

— Ходім і ми туди!,. — заклопотався хтось із жовнірів, але Воленко зупинив його.

— Мало випив?! — сказав суворо.

Хвилюючись і штовхаючи один одного, вийшли всі надвір і зупинилися. Горіло на другім боці села, але здавалося, що горить у декількох кроках. Небо нагадувало велетенську поломінну піч, на челюстях якої блідим кружком повис повний місяць.

Невеличкий жовнір стояв, дивився й беззвучно шептав:

— Вогонь... Вогонь... Кров буде потім... Кров потім...

— Кров буде тоді, як твій брат повернеться! — дружно плеснув його по плечу Воленко — А тепер, братухо Грищо, ходімо в широке поле та глянемо збоку, як то це все виглядає!..

Взяв жовніра за руку й потяг за собою. Всі інші пішли слідом за ними, тільки один полковник Григоренко, пройшовши пару кроків, зупинився й важко зітхнув. В його голові блискавицею промайнула думка про те, чи варто тратити тут такий дорогий час, коли його все Запоріжжя чекає... Хвилина — і він уже був готовий повернути назад, коли тут хтось узяв його за руку й ніжний жіночий голос забринів коло самого вуха:

— Чому ж ви не йдете разом зі всіма?..

Глянув і побачив коло себе Орисю. Осяяна загравою пожежі, стояла перед ним чудово-прекрасна, як сама Революція, а її півроскриті уста дихали палаючою згагою життя, від чого починало солодко замирати серце й тупо паморочитися мозок.

— Хто ви? — спитався він замість відповіді.

— Я Орися... Була колись жидівкою, а потім вихрестилася і стала гуляйпілкою... — сказала вона.

— То має означати вашу національність?.. — всміхнувся Григоренко.

— Ні, то означає, що я є анархісткою...

— З яких часів?! — як із пістоля, випалив він, дивуючись зі свого раптового хвилювання.

— З передвійни, як була учителькою у Бердянських Петрівчанах... Там же й Махно вчителював.

— Ви його товаришка?..

— Наречена...

— Любите?..

— Ха-ха-ха!.. — засміялася дивно. — Що за питання?..

— Я... нічого... — замішався Григоренко. — Я так тільки...

— Отже, коли хочете знати, так він згвалтував мене!.. — якось просто й несподівано кинула йому в лице, але враз голос її обірвався і, вже ледве чутно, прошепотала: — Тепер я тут і жду його...

— А ви не могли б звідси виїхати кудись?.. — сказав Григоренко, дивуючися, що говорить щось цілком інше від того, що хотів би сказати.

— На жаль! — зітхнула вона. — Мені тільки й зостається, що тут бути!..

— Хіба у вас нема рідних і близьких людей?

— Всі мої рідні і близькі були жиди, а як жиди, то й загинули...

— Чому ж то так?

— В дев'ятсот шостому, коли був погром у Бердянську, я вчилася у гімназії, а щоб не загинути, християнкою стала й на село пішла... Тоді стрінулася із Махном й стала його нареченою, але то вже від жадоби помсти!..

— Нічого! — заспокоюючe промовив полковник. — Тепер, коли навколо нас є стільки творчої праці, смішно говорити щось про помсту!.. Потім повернеться наречений і ви ще щасливою будете...

— Щасливою?! — звела здивовано брови. — Де руїна, там нема щасливих!.. Ви думаєте, що я не відчуваю того, що діється тут?.. Відчуваю й знаю, що це лише страшне акторство морально звихнених людей, але воно подобається мені.. Властиво, цікаво мені знати, як із ним полагодять ті, що називають себе здоровими й міцними, як от ви, наприклад?..

— Я не розумію, про що саме ви говорите, — озвався полковник, — але коли ви маєте на увазі анархістів, то я їх поважаю за ту безоглядну відданість, яку вони виявляють у своїх змаганнях!..

— Ви помиляєтеся! — крутнула вона головою. — От чи помітили ви у кімнаті на стіні мої портрети олівцем?

— А що таке? — спитав надтріснутим голосом, почуваючи в собі якесь дивне тремтіння.

— Їх малював проводир нашої групи Воленко... Цей, як ви кажете,

безоглядний страдник ідеї хотів сподобатись мені... Спеціально для мене написав повчаючий твір «Анархія пола», за що дістав по морді... Тепер сей відданець ідеї пише войовничі вірші й береже мене для свого товариша...

— Так ви не любите їх?!. — скрикнув захоплено.

— Тихше... — прошептала, стиснувши його руку. — Вони недалеко і можуть почути...

Аж тепер тільки полковник Григоренко побачив, що були вже аж за селом серед широкого поля, по якому в світлі пожежі танцювали їх довгі чорні тіні. Перед ними на високій татарській могилі стояло все товариство, посередині якого шарпалася й метушилася неспокійна постать Воленка, який захоплено розмахував руками й щось таке говорив.

— Знаєте, — шепнула Орися, — я не радила б вам виступати в Гуляй-Полі...

— Чому? — так само пошепки спитав він.

— Тому, що...

Гримнули раз за разом два постріли й кулі просвистіли над їх головами.

— На коліна!.. На коліна!.. — божевільно кричав на могилі Воленко.

Вистрілив ще раз, і ще раз подзвіла в просторі буйна куля. Все товариство на могилі, не виключаючи й Гурка, стало на коліна, а над ними, як жрець невідомого Бога, стала нерухомо розхристана постать Воленка. З хвилину стояв він так, а потім простягнув до неба озброєну руку й вистрілив.

— Що він, збожеволів?.. — спитав Григоренко в Орисі.

— Не знаю, що найшло на нього... — відповіла та і, нахилившись, шепнула: — Візьміть мене звідси!.. Візьміть!..

З такої несподіванки він просто занімів, але глянув на її лице і все зрозумів.

— Вони мене силоміць тримають тут, — прошелестіло коло вух і відгукнулось аж у серці.

— Ходім! — сказав просто. — Ходім! Не гаймо ні хвилини...

І низько зігнувшися, стали прокрадатися в село, стараючись якнайскоріше зникнути з очей тих, що грізним шумовинням шуміли на степовій могилі і полум'ям червоної пожежі гріли свої вистужені душі...

III

Духотно-темна липнева ніч остудилася і стомлено стелилася сивими туманами. Мовчазна досі сувора сибірська тайга повільно заворушилася і враз загомоніла незліченими голосами пташок, які весело заметушилися між густими вітами кедрини та ялини. Продираючись крізь віти вікових дерев, зазирнуло у лісові хащі блідорожеве світло світанку й переливним перламутром заграло в срібній поверхні струмка, який самотньо буркотів свою безкінечну пісню.

Недалеко від струмка, на густій зеленій траві розсілося троє дивних з вигляду людей. Один із них здоровий, крем'язний і міцний, з густою щетинистою бородою і скривленим лицем горилля; другий — довгий і худий, з рябим лицем і довгою цапиною борідкою, а третій був той, кого називали «батьком». Був це невеликого росту, з гладенько виголеним, мідяним худим лицем чоловік, у короткім кожушку й великій сибірській «папасі», з-під якої спадало на плечі довге чорне волосся. З верхнього вигляду можна було подумати, що це циган, якого знесилила довга мандрівка, або переодягнений чернець, який відбуває важку покуту. І тільки невеликі, темно-сірі очі з непорушним залізним поглядом, який не змінювався навіть тоді, коли сміялося лице, свідчили про те, що ця людина

крем'язної вдачі, могутньої волі, сили та пристрасті, що вирує десь у глибині її душі, і що під її зовнішньо спокійним смаглявим лицем відбувається якась скрита й запекла боротьба. Його розмова свідчила про те, що він не любить тратити слів, бо коли говорив, то ясно й коротко, що товариші знали відразу, чого він хоче. Скаже їм своє «і тільки», а ті вже все знають. Хвилинами, коли його уста кривилися тонкою презирливою усмішкою, тоді погляд його очей робився колючим, як гадюче жало, й товариші ніяково починали дивитися в землю.

Осторонь від цього гуртка горіло багаття, а над ним на триніжнику з патиків висів чималий казан, коло якого клопотався грубий і незграбний, з тупим безвиразним лицем й великою кудлатою бородою, старий уже чолов'яга. Він раз-у-раз полохливо озирався навколо себе й тихо зітхав:

— Ех, біда, біда!..

Товариші його тільки позирали й презирливо всміхалися:

— Горобців ним лякати...

Тут же коло вогню ледачо скубав траву сухоребрий гнідий кінь і лежало чотири дерев'яні бочівки, від яких нестерпимо несло хинською «ханжою».

— Чалий! — гукнув той, кого звали «батьком». — Чи скоро звариться отой «кандьор» проклятий?

— Зараз, батьку! — поспішно відповів Чалий і, знявши з вогню казанок, попрямував з ним до товаришів.

— Призволяйтеся! — сказав і, вийнявши із-за халяви велику залізну ложку, став їсти. Інші зробили так само, за винятком «батька», якому подав ложку той, що з цапиною борідкою.

Якийсь час їли мовчки і тільки сьорбали, але далі розговорилися.

— Бодай тебе, батьку! — півжартома і півповажно заговорив чоловік з лицем горилля. — Тож якби ми не блукали, так досі вже десь на Україні були!..

«Батько» всміхнувся:

— Сам ти батько! Старий, як чорт, а молодцем себе називає...

— Ну, ну, — забурмотів з лицем горилля. — Не в літах справа, а той...

— Дурень ти! — гостро перебив його з цапиною борідкою. — Ти краще спитайся батька, куди ми зараз підем і де ми тих грошей дістанем на дорогу? Таж не будемо вертати, як справжні каторжани!..

— Підемо до Лисячих копалень, а там усе вже буде видко! — сухо промовив «батько», кидаючи набік ложку.

— А хіба там можна буде щось таке дістати? — спитався з цапиною борідкою.

— Ну ти, Цапе, мовчи та диш! — сказав з лицем горилля. — Хіба не знаєш, що коли батько розжився на коня та ханжу, так уже розживеться й на золото, а там його до бісового батька назбиралося!..

— Але ж там і варти до бісового батька стоїть!.. — полохливо вмішався в розмову Чалий.

— Ти, чоловіче, мабуть, і мишей боїшся? — іронічно звернувся до його «батько» і всі голосно зареготалися.

В той час кінь підняв голову, насторожився і тривожно заіржав.

— Певне, сукин син, десь своїх чує! — сказав з лицем горилля. — Розлучився з ними, можна сказати, неждано й негадано...

Кінь неспокійно затупав ногами і знову заіржав.

Всі схопилися на ноги й насторожилися, а чоловік з цапиною борідкою взяв на плечі рушницю й пішов у кущі. Той, що називався «батьком», швидко впакував на коня всі чотири бочівки й став у вичікуючу

позу. Чалий побіг до струмка, набрав повен казан води й залив багаття. Через хвилину чоловік з цапиною борідкою вернувся назад, шепнув щось «батькові» на вухо й той сказав:

— Ану, Чалий, вилізь на дерево!

Чалий незграбно видряпався на сосну і зразу ж нагнувся униз.

— Уральці! — крикнув*.

В той саме час почувся близький тупіт кінських копит. Чалий майже злетів із дерева і миттю схопився за свою рушницю.

— Готуйтеся! — прошипів «батько».

Між деревами показалося троє вершників у високих сибірських папахах, які обережно зближалися до струмка. І коли тільки вони виїхали із-за дерев, «батько» тихо скомандував:

— Цілься!..

Цап, цілячись, спіткнувся об якийсь корч, і стараючись не впасти, випустив із рук рушницю.

«Трах-тах-тах!.. — залунав на весь ліс наглий вистріл.

«Батько», заглушаючи звук пострілу, закричав:

— Стріляй!.. Стріляй!..

Але коні вершників шарпнулися назад і кулі пролетіли мимо них. Козаки заметушилися, повернули коней і стали втікати. Здавалося, що їм цілком уже пощастило втікти, але знову гримнули два постріли, які злилися в один, і один вершник, випустивши з рук уздечку, впав на землю. Другий вершник тільки захитався й поїхав далі, але гримнув із кущів ще один постріл, і він, одчайно розмахнувши руками, вилетів із сідла. Третій вершник, схопивши за уздечку коня вбитого товариша, погнав щосили вперед. Заторохтіли безладно рушниці, засвистали кулі, але ні одна із них не могла його наздогнати, і він зник у лісі.

Все це сталося так швидко й несподівано, що «батько» і його товариші не могли опам'ятатися і все ще продовжували стріляти, як у той час із кущів вийшов якийсь худий, одягнутий у брудне лахміття, волоцюга. Підійшовши до товариства, промовив:

— Та годі вже вам, батьку, в білий світ стріляти! Хіба не бачили, як я зсадив того другого?..

«Батько» опустив рушницю й пильно став приглядатися до волоцюги.

— Невже Грива?! — промовив нарешті здивовано.

— Він самий, батьку! — задоволено всміхнувся в бороду волоцюга.

— Ну, братва! — повернувся «батько» до своїх товаришів, які здивовано оглядали дивного чоловіка. — Нічого вовкам дивитися! Це мій старий і добрий товариш! Справжній каторжник, але сумлінний.. Колись ми з ним діла робили, а потім разом із Акатуйської каторги втікали...

Товариші засяяли:

— Ну, як так, то хай й так!.. Сильніша банда буде!..

— Та я не сам! — озвався волоцюга. — Маю ще товариша одного, а як приймаєте мене, то вже й його прийміть до себе... Друг мій... Життя якось мені врятував...

— А хто ж він такий? — спитав «батько».

— Щуць називається, а сам — наш хохол і дезертир настоящий...

— Гм... — здвигнув «батько» плечима. — Цікаво...

Волоцюга заклав у рот чотири пальці і по-розбишацькому двічі свиснув. У відповідь на його свист заворушилися кущі і перед товариством став молодий, стрункий та високий чолов'яга, безвусе лице якого скоріше нагадувало лице молоденької дівчини, ніж дорослого мужчини. Однак його темно-карі глибокі очі світилися відвагою, а грізно навислі над ними

---

* «Уральцями» називали державну охорону золотокопалень в Сибірі, яка здебільшого складалася із уральських козаків.

чорні брови свідчили про те, що цього юнака вже ніщо не може ні лякати, ні дивувати...

— Звідки? — спитався «батько», проймаючи його своїм гострим поглядом.

— Із Сіслава! — відповів юнак.

— А чого ти тут?

— У Владивостоці в матросах був...

— Ну?! — кинув «батько» суворо одне тільки слово.

— Капітана вбив... — коротко відповів юнак.

«Батько» ще раз оглянув його від стіп до голови й сказав:

— Зоставайся!.. Балакати потім будемо...

І, повернувшись до товариства, гостро наказав:

— За діло, братва!..

Всі, як були кинулися до трупів убитих козаків і стали їх роздягати.

— Ось, як я його!.. — похвалився Цап, показуючи на криваву пляму на грудях убитого козака.

— Та й дурень же ти, Цапе! — озвався «батько». — То ж не ти, а Грива присадив!..

Цап почервонів і ніяково став ховати до своєї торби те, що дісталося на його пайку.

«Очистивши» вбитих, уся громада подалася в лісову гущавину, стараючись якнайскоріше заплутати свої сліди й заховатися від можливої погоні.

IV

Щойно смерклося, як охорона Лисячих золотих копалень, смачно повечерявши, вкладалася спати. Тільки один молодий уралець, що стояв самотньо на варті, старався перемогти дрімоту й стомлено проходжувався вздовж копальняної загороди. Як за годину, він сів у своїй будці, голосно позіхнув і спокійно став собі дрімати, в той час із-за дерев показалися дві темних тіні, які помалу стали наближатися до будки вартового.

— Цапе... — шепнула одна тінь до другої. — Ти підеш просто в барак і скажеш робітникам, а я тут...

В той час вартовий заворушився, але кремезна тінь повалилася вперед і схопила його у свої залізні обійми.

— Хто тут?! Хто тут?! — пробував крикнути вартовий, але залізні обійми кремезної тіні стислися ще міцніше й вартовий затих. Рушниця його впала додолу й відкотилася набік, а він сам занімів і так дивився в темне лице когось невідомого й чорного, з хвилини на хвилину чекаючи смерті, але тут з'явилася друга тінь і шепнула:

— Вже...

Шепнула і зникла, а разом з нею зникла рушниця вартового. Кремезна тінь повільно розняла свої обійми й прохрипіла:

— Смерть, якщо скажеш слово!

Потім відступила пару кроків і як скрізь землю провалилася. Вартовий, зоставшись сам, довго ще не міг прийти до пам'яті, а коли опам'ятався, то схопився й побіг просто до копальняної контори. Розповідь вартового збентежила всю копальняну адміністрацію. Управитель, блідий як смерть, бігав по робітничих бараках і допитувався — чи не було когось із тайги, а варта всю ніч стояла на ногах і пильно стерегла брами. На ранок, коли час було братися за звиклу роботу, тривога ще збільшилася, бо виявилося, що в складах «золотого пісочку», де лежали здобутки цілого тижня праці, було майже порожньо, а більша половина робітників лежали в бараках смертельно п'яні. Начальник охорони, старий сибірський «вовк», зразу здогадався, що саме діється, й вирядив на роз-

шуки злочинної ватаги цілий відділ бувалих козаків, суворо наказавши їм — «здобути або живими не бути»...

Наслідком такого гострого наказу було, що того ж самого дня вернувся на копальні лише один козак із усього відділу, який приніс звістку про те, що — «ворог зовсім не такий, як-то думають» і що «всі дочиста трупом лягли». Це змусило старого «вовка» задуматися трохи над засобами боротьби з невідомими руйниками копалень, і він заки що вирішив установити пильний догляд за самими робітниками. Однак уже на другий день праця на копальнях припинилася і з хвилини на хвилину сподівалися бунту. «Золотий пісочок» із складів кудись висунувся, а давніші запаси в саморобках потай були перенесені в помешкання управителя, де також стояла й варта. Однак гаятися далі було злочинством і вже сам начальник вирушив, щоб знищити злочинців.

Пообмотувавши ганчірками коням ноги, сильний відділ козаків посувався вздовж копальняної загороди. Навколо їздців була мертва тиша і спокій, тільки інколи вискакував із кущів сполоханий заєць або тріщав десь сухий сучок, але очі і вуха старого «вовка» все бачили і все чули.

— Стій! — прошипів він, стримуючи коня.

Відділ зупинився й козацькі вуха стали ловити ледве чутну розмову:

— Батьку! — хрипів один голос. — Чи не час нам уже кінчити цю комерцію?..

— Мовчи, Цапе! — продзвенів твердий голос. — Адже ж ще саморобки чекають нас.

— Так, так!.. — зітхнув грубий голос. — Тільки вони переховані...

— Знаю! — коротко продзвенів твердий голос. — Однак вони будуть в наших руках...

— А з пісочком як?..

— Пісочком робітникам за послугу заплатимо...

— Шаблі на голо! — скомандував старий «вовк» і перший кинувся вперед.

І коли тільки перший ряд вершників порушився з місця, як із кущів гримнуло декілька пострілів і все змішалося.

— Пліі!.. Пліі!.. — заметушився старий «вовк».

— Трах-тах-тах!.. Трах-тах-тах!.. — озвалося знову з усіх кущів.

(Далі буде)

ВІД РЕДАКЦІЇ. Роман друкується із максимальним збереженням ортографії, пунктуації та інших особливостей авторського тексту.

Євген ЯЩЕНКО

МАГІЯ ПРОЗИ

Що б ми не говорили про ознаки художності, беззаперечним залишається твердження: стисліть — сестра таланту. І новели Миколи Рябчука (журнал «Прапор», 1990, № 3), об'єднані під назвою «Маленькі трагедії», вражають незвичною для українського читача лаконічністю форми. Спочатку несподіваний стиль не сприймається, а зміст видається неясним. друга новела розкриває вам очі, а на кінцевій приходить усвідомлення, що стереотипи і читацькі комплекси, пов'язані зі стандартними оцінками української прози, поламано і відкинуто.

Але передусім необхідно звернути увагу на те, коли «Маленькі трагедії» створювались: наприкінці 70-х. Той факт, що «Маленькі трагедії» опубліковані по десяти роках після написання — ознака нашої великої трагедії. До речі, вони є зразком і, гадаю, не останнім, шухлядної літератури на Україні, про відсутність якої не так давно бідкався Михайло Слабошпицький у «Вечірньому Києві», звинувачуючи сучасне українське письменство у конформізмі, провінційності та інших гріхах. Так от, Миколою Рябчуком у часи тоталітарного застою знайдено самобутній літературник стиль — свідчення художньої прогресивності автора. І не тільки її. Стиль — це людина, як сказав один, відомий у себе на батьківщині, француз.

В одинадцяти новелах Рябчука я не знайшов жодного речення, де було б хоч одне зайве слово, і це в той час, коли у авторів всім відомих і нікому невідомих, що останнім часом існували або ще існують від Атлантики до Тихого океану, зайві речення можна викидати пантухами. Принцип граничної економії має стати нормою не тільки в галузі використання природних ресурсів.

Як на кого, а я вважаю цей принцип передумовою виникнення міцних, а значить, і змістовних словесних сполук. Тільки в такому разі їх приємно перебігати очима, перечитувати вголос, — вони легко запам'ятовуються, оскільки відповідають глибинним структурам нашого мозку. Подальші приємності пов'язані з сюжетом, тобто залежать від розташування матеріалу. Об'єднані задумом добірні речення сповнюються енергії. Ось речення з новели «Історія одного кохання»: «Вона вчилась на «відмінно» і було їй чомусь від цього соромно».

А ось ще одна характеристика: «Андрій був хороший хлопець — дужий і недурний, а в наш час це трапляється досить-таки нечасто».

Кожний фахівець, майстер своєї справи, знає, що прості речі найскладніші, а прості рішення складних проблем. коли вони осягають чиюсь голову, ознака винятковості.

Ще зразок речення («Реквієм для 21-го цеху»): «..Саша дебілом не був. Йому тьотя Ніла, ліфтерша, так і сказала: «Ти, Саша, хлоп не дурний. Не женися з хвойдою».

Звернімо увагу на слова ліфтерши. Логічний зв'язок між двома її реченнями начебто відкинуто, і це примушує до роздумів над співвідношенням «розумний хлопець — хвойда», фактично — до протиставлення інстинкту й розуму.

Один американський журналіст у 60-х роках написав для широкої публіки статтю, де виклав спрощене бачення схожої проблеми. Стаття мала назву «Секс і розум». В основу міркувань було покладено шлюб письменника Артура Міллера та актриси Мерілін Монро, — їхнє одруження (невдовзі вони розлучились) наробило тоді багато галасу у Сполучених Штатах. Отже — світова проблема! Сучасний український автор окреслює її двома простодушно-гумористичними реченнями з піфтерши. Це авторське досягнення, але ж на рівні інтуїції і життєвого досвіду воно стає досягненням читачів, викликаючи їхні приємні емоції, зокрема — почуття зверхності. Таких приємностей, точніше — стилістичних досконалостей, розкидано в «Маленьких трагедіях» Миколи Рябчука безліч. Їх аналіз, якби в ньому була потреба, становив би зразок витонченої літературної атомістики. Ефекти художньої прози зіткано з невидимого ефіру, а буденне життя — з трагедій. Маленькі вони чи великі — то питання інше. Все залежить від кута зору й обдарованості автора. Врешті-решт виходить що історію про розбите дівоче кохання, розбите жіноче щастя читаєш, отримуючи естетичну насолоду. Це незбагненна суперечність, але вона лежить в основі нашого потрясіння.

Виявляючи трагедійність буденного, високе мистецтво здобуває для нас ідеї, що лежать в основі світу. Візьмемо «Історію одного кохання». На перший погляд, перед нами трагедія некультурності молодого покоління, якщо говорити банально, і наслідок невихованості почуттів, коли скористатись висловом Флобера. Але, вдивляючись у зміст, ми робимо набагато вагоміше спостереження: нам відкриваються взаємини культури і варварства на рівні не етнографічному або політичному, а на рівні особи. Ми бачимо, як одна система цінностей, вища за своїм інтелектуальним і моральним розвитком і уособлена в образі Вероніки, тяжіє до іншої — щедро обдарованої з біологічної точки зору (Андрій). Їхні стосунки не набувають природного завершення, оскільки все те, що втілює собою Андрій, переважає в суспільстві. На цій підставі воно відчуває себе володарем сучасності і дивиться на весь світ тваринячими очима, — інакше дивитися воно просто не вміє.

Вона любила його як свою протилежність у найкращому розумінні слова (адже природне — теж цінність величезна), як культура любить простодушність варварства, як дух любить природу. Андрієві не судилося це збагнути, бо деградація природного в ньому зайшла занадто далеко. Віддатися Андрієві — цьому моральному дикунові — означало для Вероніки зректися своєї вищості, визнати свою поразку. І вона віддається непрові — як людині.

Тепер згадаймо речення, з якого починається новела. В ньому, як у зерні — рослина, як у музичній темі — симфонія, сховано весь подальший зміст і онтологічні глибини твору: «Вона любила Андрія ще з шостого класу, а за що — невідомо».

У магічній простоті цього речення звучить нота великої печалі. І це неперевершено з будь-якої точки зору.

Автор «Маленьких трагедій» вдивляється в душі героїв проникливим, сповненим ніжності і симпатії поглядом. Їхнє існування породжує складні почуття, бо в ньому перемішано трагічне з кумедним. Гумористичність авторського погляду на світ не заважає бачити трагізм буденності; навпаки, сміх підкреслює людське горе. Не тільки за своєрідним стилем, а й за своїм змістом і моральним потенціалом «Маленькі трагедії» Миколи Рябчука відповідають нашому часові. Їх узагальнююча назва примушує згадати, що аристократизм літературного шедевру залежить не від реалій, а від висоти думки і майстерності автора. Теми всіх трагедій вічні, як вічна людська природа, але вони потребують нових форм, відповідних новим здобуткам цивілізації. Наприклад, «Маленькі трагедії» Олександра Пушкіна належать минулому, вони гарно побудовані, змістовні, проте я б їх не взяв із собою на безлюдний острів. Скажімо, змістовність «Бенкету під час чуми» видається дещо застарілою на погляд тих, хто спостерігає бенкети в зоні, потерпілій від Чорнобильської катастрофи. Так само і доля Моцарта блякне на

тлі того трагізму, який пов'язано для нас із долею Василя Стуса та інших видатних митців, забитих в той чи інший спосіб вітчизняними Сальєрі від ленінізму та пролетарської диктатури. Коли вождям імперії створено репутацію генія, їхні злочини оцінюють як мудрість, адже людям з дитинства втовкмачено в голову, що геній і злочинство — речі несумісні.

Новели Рябчука корисно розглянути в контексті сучасного українського авангарду, порівнявши з досягненнями театру абсурду, прозою Петера Хандке, Мартіна Вальзера, усвідомити високу конкурентоздатність прози нашого співвітчизника.

Є серед «Маленьких трагедій» дві особливі: «До Чаплі на уродини» та «Казковий гайок». В них буденне існування стає вимірюм космічної порожнечі. У першій четверо п'яних гультіпак, базікаючи про перевтілення Будди, опівночі шукають хату, де святкується день народження. Випадково потрапивши до неї, вчиняють бешкет, бо п'яні до кістяки. Їх викинуто на вулицю, і гультяї знову починають блукати, втративши і мету блукань, і свідомість. Все це виглядало б банальним, якби не нагадувало втечу від реальності. Яка ж тоді, у кінці 70-х, була реальність! Людина двічі побувала на місяці. Космонавти обертались навколо землі. Міжконтинентальні ракети сходили з конвеєрів. На космічні програми працювали мільйони людей. Космос наблизився до людини впритул, заглянув кожному в очі. Людство відчуло свою самотність і водночас обмеженість земної кулі. Воно побачило себе, свій дім з космічної відстані. Виникло питання: що далі? Тоді в країнах Заходу було здійснено чимало футурологічних досліджень. З'явились роботи Римського клубу. Медоуз опублікував книгу «Межі розвитку». Прийшло усвідомлення глобальних загроз з боку екологічної, енергетичної, демографічної криз. Прогрес ракетно-ядерних озброєнь створив технічну передумову загибелі цивілізації у війні Заходу й Сходу. Комуністична пропаганда кричала про загнивання імперіалізму, неминучу перемогу соціалістичного табору і всіх прогресивних сил, озброєних безсмертним вченням марксизму-ленінізму. Радянські війська вдерлись в Афганістан. Абсурдність земних справ досягла космічного масштабу. То як же мусять у таких обставинах поводитись молоді люди, котрі у перестіленні душ і наступному існуванні, можливо, хотіли бачити вихід із власного скрутного становища? Спогляданням з допомогою автора цих людей, а якраз представників даної генерації змальовано в новелі, ми помічаємо сполуки слів, що абсолютно неможливі були будь-коли раніше. Наприклад: «Чисте небо палало зірками. Михась пив просто з пляшки, і насолоджувався красою всесвіту».

Світову проблематику знову окреслено двома реченнями. Це і є прорив у галузі літературної змістовності, тобто форми. Ще за часів царя Хаммурапі люди, відчуваючи свою залежність від неба, вдивлялись в сузір'я, але проблема нашого сучасника полягає в тому, що він, зустрівшись з космосом віч-на-віч, намагається залити собі очі. Ми жиреємо, усвідомлюючи свою загубленість серед зірок. Соціальна несправедливість — то не останнє горе. Сьогодні треба рятуватись від чогось набагато страшнішого. Люди скупчуються в мегаполісах, однак і там, в тіні хмарочосів, людина може відчути себе одиноким астронавтом, що лежить у шкаралупі самотн на шляху до Альфи Центаври.

Актуальною видається новела «Казковий гайок». Вдумаємось над фінальною сценою. Четверо синів старого Курка, сміттикаря, назбирали новорічних ялинок, викинутих мешканцями п'ятиповерхових будинків, повстромлювали ялинки в сніг, розвели вогнище і сидять вночі на пустирі біля вогню.

Це відбувається у різдв'яну ніч. Точиться розмова, однак темою її є не традиційна надія на християнське майбутнє, не ідея спасіння, пов'язана із святом народження Спасителя. Темою їхньої розмови є НЛО, прищельці з інших планет, з появою яких діти сміттикаря (до речі, сироти, — мати померла десять років тому) пов'язують сподівання на краще. Люди сидять під відкритим небом у різдвяну ніч і балакають про інопланетян!! Химерна реальність цієї сцени на-

водить на думку не тільки про космологізацію свідомості як реальності нашого часу...

Незбагненність осягнути світ людей, що заполонили нашу планету, примушує автора віддалятись від об'єкту спостережень на космічні відстані. Персонажі його творів починають скидатись на марсіан, а ми, в свою чергу, починаємо розуміти, що художня проза — це космогонія душі.

До речі, у збірку повзій Рябчука «Зима у Львові» (1989 р., «Молодь») увійшов прозовий уривок під назвою «Концерт на Марсі». Створений в 1974 році, він вражає не тільки тугою за теплом земного щастя, а ще й передчуттям космічного відчаю. Герой уривка, опинившись на Марсі, сповнений земними образами, а точніше, живучи на Землі, відчуває себе настільки далеким від усього земного, що сам собі видається марсіанином. Він говорить:

«Колись я підглянув у словникові три слова
земною мовою —
сибілло, жінко, іжачиську.
Гукнув їх до неба, та вона думала, що це
по-марсіанському, й не зрозуміла.
Чекав на відповідь довго, тоді понуро побрів
шпалами, позаростими травою, з космодрому.

Поезія виникла з магії, і вона схильна у деяких зразках повертатись до першоджерела. Нічого дивного тут немає. Хотілося б звернути увагу на інше. Багато хто звик шукати і знаходити поезію тільки у віршованих формах. На мою думку, дух поезії, точніше — магічний бік дійсності, існує повсюди і так само у текстах прозових. Треба тільки завжди пам'ятати, що існує магія прози, і що зустріч з нею можлива.

м. Коростень.

«АВЖЕЖі», 1991, № 5 (10). Український літературно-мистецький журнал. Засновник — Житомирська обласна організація СЖ України. Видавець — комерційно-видавниче об'єднання «Житомирський вісник». Рік видання другий. Редактор В. Врублевський. Адреса редакції: 262001, м. Житомир, пл. Рад, 1/25, к. 353. Телефони: 22-89-00, 22-34-56.

Обласна друкарня, м. Житомир, вул. Комсомольська, 19.
Здано до набору 30.03.91. Підписано до друку 5.06.91. Формат 60x84 1/16. Друк високий. 4 друк. арк. Зам. 62. Тираж 2.500. Ціна 1 крб.

Передплатний індекс нашого журналу

74008

АВІСЯ

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА ДРУГЕ ПІВРІЧЧЯ 1991 року:

шість місяців — 6 крб.
три місяці — 3 крб.
один номер — 1 крб.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1992 рік:

дванадцять місяців — 13 крб. 80 коп.
дев'ять місяців — 10 крб. 35 коп.
шість місяців — 6 крб. 90 коп.
три місяці — 3 крб. 45 коп.
один номер — 1 крб. 15 коп.

Передплата оформляється у відділеннях зв'язку по всій Україні

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ ЩОМІСЯЦЯ

Ціна 1 крб. *Індекс 74008*